

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Fred Gregor Rahuoja

**Ameerika Ühendriikide ENSV-suunalise avaliku diplomaatia diskursuse analüüs
raadiojaama Ameerika Hääle vestlussaadete näitel aastatel 1980 ja 1983**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: kaasprofessor Kaarel Piirimäe, PhD

Tartu, 2021

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Arhiiviallikad	4
Meetodi põhjendus	5
Meetod	6
1. Rahvusteooria.....	10
1.1 Väliseestlaste rahvus.....	12
2. USA avalik diplomaatia Eesti NSV suunal	15
2.1 USA välispoliitiline doktriin 1980. aastate alguses.....	15
2.2 Avalik diplomaatia	18
2.3 Ameerika Hääle eestikeelne toimetused.....	19
2.4 Ameerika Hääle kuulajaskond	20
3. Ameerika Hääle vestlussaadete rahvusdiskursuse analüüs.....	22
3.1 Tekstitaseme analüüs	22
3.2 Diskursiivsete praktikate analüüs	30
3.3 Poliitilise konteksti analüüs	32
Kokkuvõte.....	36
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	38
Arhiiviallikad	38
Kirjandus	38
Summary.....	43

Sissejuhatus

Käesoleva töö eesmärk on eritleda, kuidas oli konstrueeritud eesti rahvus ülemaailmase leviga raadiojaama Ameerika Hääle eetris. Selle tarbeks eeldatakse, et rahvus on intersubjektiivne: seda on võimalik konstrueerida vaid väljaöelduna või kujutletuna inimeste vahelises mõttevahetuses. Eritlemaks, kuidas oli rahvusdiskursus konstrueeritud, uuritakse kaht Ameerika Hääle eestikeelse toimetuse salvestatud saadet, milles kõneleti eesti rahvusest.¹ Saated salvestati aprillikuus, vastavalt aastatel 1980 ja 1983. Need daatumid määravad antud töö uurimisobjekti – rahvusdiskursuse – ajaraami. Lisaks ajale piirab töös käsitletavat rahvusdiskursust füüsiline aspekt, irdumus kodumaast. Nimelt uuritakse Ameerika Hääles töötanud väliseestlaste² arusaama sellest, milline on eesti rahvus. Uurimust eesti rahvusest on tarvis edendamaks teaduslikku enesetundmist.³

Töö eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud uurimisküsimuse, mille vastus on rahvuse uurimise seisukohast esialgne ning nõuab edasist teaduslikku kaemust. Uurimisküsimus on: millised olid 1980. aastate alguses Ameerika Hääle eetris esitatud rahvusdiskursuse iseloomulikud jooned? Vastamiseks uurimisküsimusele terviklikumalt, otsitakse käesolevas töös vastuseid ka järgnevatele alaküsimustele:

- Mis on rahvus?
- Milline oli Ameerika Ühendriikide välispoliitiline doktriin 1980. aastate alguses?
- Milliseid vahendeid kasutades praktiseeris USA 1980. aastatel avalikku diplomaatiat?

Töö ülesehitus on laias laastus vastavuses esitatud alaküsimustega. See tähendab, et töö koosneb kolmest osast: rahvusteooriast, 1980. aastate alguse USA välispoliitilise doktriini uurimisest ja saadete diskursuse analüüsist. Sissejuhatuses tutvustatakse arhiiviallikaid, mida töö uurib ning meetodi, mida selleks kasutatakse. Töö esimeses peatükis on esitatud peamiselt kahele autorile toetuv rahvusteooria, mida kõrvutatakse kahe väliseesti teadlase arusaamaga eestlusest.

---

¹ Käesoleva töö eesmärk on sarnane Ruth Wodaku uurimusele Austria rahvuse kohta. Töö on inspiratsiooni ammutanud Wodaku teosest „*The Discursive Construction of National Identity*“. Seejuures on Wodaku lähenemine võetud aluseks eestluse uurimisel.

² Väliseestlaste identiteedist sissejuhatuses alapeatükis „1.1 Väliseestlus“.

³ Enesetundmise ehk identiteedi alajaotusena on rahvus pälvitud aina enam teaduslikku tähelepanu. Vt. ka Mart Laar, „Äratajad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad“, Mari-Liis Madisson ja Andreas Ventsel „Võõra semiootiline modelleerimine Eesti lähiajaloo“, Aune Valk ja Kristel Karu „*Ethnic attitudes in relation to ethnic pride and ethnic differentiation*“, Katrin Kullasepp ja Giuseppina Marsico „*Identity at the Borders and Between the Borders*“, Marek Tamm „Rahvuste tegemine. Humanitaarteaduslik vaade“, Eva Piirimäe koostatud kogumik „Rahvuslus ja patriotism: valik kaasaegseid filosoofilisi võtmetekste“. Loetelu pole ammendav.

Käesolevas töös analüüsitaksegi rahvusdiskursust, mis on pärit väliseestlaste loodud raadiotekstidest, kuid suunatud okupeeritud riigis elavale kuulajaskonnale. Töö teine peatükk peegeldab USA välispoliitilist suunda 1980. aastate alguses, avaliku diplomaatia mõistet ning Ameerika Hääle kuulajaskonda. Kolmandas peatükis analüüsitakse, millistel rahvusdiskursused domineerisid 1980. ja 1983. aastal avaldatud saateid.

Analüüsi tulemusel väidab käesolev töö, et aastatel 1980 ja 1983 domineerisid Ameerika Hääle eetris diskursus eesti rahvuse kannatustest ja rahvuse läänelikust algupärast.⁴ Lääne näitena käsitletakse Ameerika Ühendriike, mille väliministerium raadiojaama rahastas. Nimetatud diskursuste propageerimine kuulus USA välispoliitilise suuna sedastatud eesmärkide hulka. Diskursuses rõhutati rahvuslike juurte läänelikku päritolu ja vastandumist venestamisele. Eesti rahvust kandvaks jäi ühistel kannatustel põhinev mälestustepärand.

Uuritava perioodi jooksul vahetus USA välispoliitikat täidesaatva võimu kandja: 1981. aastal sai demokraadist Jimmy Carteri järel Ühendriikide presidendiks vabariiklane Ronald Reagan. Reagani esimest ametiaega iseloomustab (mh diskursiivne) vastandumine Nõukogude Liidule, mille värvikaim näide on 1983. aastal peetud kõne kurjuse impeeriumist.⁵ Näited väikerahvuste identiteetide taastootmisest, nende läänelike lätete ja läänepoolsete liiduvabariikide majandusliku edu rõhutamisest kõlavad harmoonias anti-kommunismile pühendunud USA avaliku diplomaatiaga. Käesolev töö ei otsi põhjuseid, miks USA valitsus kasutas avalikku diplomaatiat NSV Liiduga. Selles analüüsitakse, kuidas avaliku diplomaatia sooritamise käigus rahvust taastodeti. Seejuures ei pretendeeri töö autor sedastama põhjuslikku seost eestlust käsitlevate saadete ning 1991. aastal aset leidnud riigikorra muutumise vahel. Selle asemel esitatakse USA välispoliitilise huvidega kattuva ja rahvust konstrueeriva diskursuse eritelu.

Arhiiviallikad

Ameerika Hääle (edaspidi AH) eestikeelset toimetust juhtis aastatel 1979 kuni 1989 Karl Laantee, kelle isikuarhiiv on ligipääsetav Tartu Ülikooli Raamatukogus. Arhiivi pea 600 säilikust veerand

---

⁴ Intrigeeriv oleks uurimus rahvusdiskursusest kui tõest. Käesolev töö seda ei uuri, kuid president Trumani tõekampaania pakub selleks küllaldast alust. Ida-Euroopat kui USA ja NL tõekampaaniate tallermaid on käsitletud teoses "Curtain of Lies" (Feinberg, 2017), milles autor käsitleb indiviidide tähendusloomet vastandatuna kahe suurriigi ideoloogiapõhisele tähendusloomele.

⁵Reagani kõne on kättesaadav: <https://nationalcenter.org/ncppr/2001/11/04/ronal-reagans-evil-empire-speech-to-the-national-association-of-evangelicals-1983/>. Külastatud: 19.04.2021

sisaldavad AH eetris kõlanud saadete tekste.⁶ Antud töö kirjutamiseks vaadati läbi üle 300 saate enam kui 80 säilikus, mis moodustavad kõigest pisut üle poole säilikutest, millest võib leida AH saatetekste. Ligi pool Laantee pärandist on uurimuslikult puutumata. Käesolev töö on Laantee arhiivi mastaabi arvestades pelgalt sissejuhatav ega pretendeeri uurimuslikule lõplikkusele, vaid pakub alust edasiseks uurimiseks.

Kuigi AH peamiseks väljundiks on raadiojaama harta järgi USA seisukohalt oluline uudissisu⁷, on Laantee Tartu Ülikoolile pärandatud arhiivist leitavad vaid vestlussaadete tekstid. Ajaliselt moodustasid vestlussaadet pikema osa pooleteise kuni kahe tunni pikkusest eestikeelsest päevaprogrammist (Ederma, *The Voice of America and its Estonian Service: A Concise History*, 2011). Peamist väljundit analüüsiv pole AH analüüs tervikkäsitlus USA avalikust diplomaatiast, kuid käesolev töö seda ei taotle. Antud töö fookus lasub nimelt rahvuse diskursiivsel konstruktsioonil USA avaliku diplomaatia raames. Käesolevat sissejuhatava iseloomuga eritlust saab edasi arendada suurema hulga saadete hõlmamisega analüüsi, neid saateid on loetletud kolmanda peatüki alguses.

Käesolev töö tõestab esimeses sisupeatükis kirjeldatud rahvusteooria võimalikkust väliseestlaste kogukondliku identiteedi osas. Kuna tegemist on kõigest kahe saate⁸ tekstil põhineva analüüsiga rahvuse tunnetamisest nii, nagu selle on postuleerinud prantsuse antropoloog Ernest Renan ja ajaloolane Benedict Anderson, on sellise rahvusidentiteedi kehtivus väliseestlaste puhul *võimalik*, mitte *üldine* ega *ainuvõimalik*. Kolmandas peatükis esitatud eesti rahvusdiskursusi saab kõige enam kehtivaks lugeda 1980. aastate alguses AHs töötanud väliseestlaste kohta.

Meetodi põhjendus

Käesolevas töös kasutatakse Norman Fairclough ja Ruth Wodaku lähenemisi kooskõlas, kuna mõlemad kuuluvad kriitilise lingvistika, spetsiifilisemalt kriitilise diskursusanalüüsi suunda (Fairclough, 1989, lk 1 - 3), mida on juba kasutatud rahvusdiskursuse analüüsimiseks (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 2). Rahvusdiskursusele keskenduv analüüs Wodaku uurimuses eeldab Andersoni käsitlust rahvusest kujutletud kogukonnana (Wodak, de Cilia, Reisigl, &

---

⁶ https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/54175/laantee_nimistu.pdf?sequence=10&isAllowed=y. Külastatud: 20.04.2021.

⁷ Public Law 94-350, 1953: 831

Eestikeelse AH harta jaoks vt Ederma, Vello. „*Washington! Siin Ameerika Hää!*“ lk 3

⁸ Eritletud on kahe saate tekste eesmärgiga uurida nende sisu võimalikult põhjalikult.

Liebhart, 2009, lk 3 - 4).⁹ Lisaks eeldab Wodak teotudes Louis Althusserile (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 3 - 4), et rahvust taastoodetakse sotsiaalse identiteedina (Althusser, 1971, lk 150). Vaimsete kujutlustena on rahvused vormitavad ja mitmetähenduslikud (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 4). Rahvuslikul identiteedil on mõju poliitiliste otsuste langetamisele (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 1). Taastoodetavatena on rahvused muutuvuses nagu sedastas Renan mõistega „mälestustepäränd“, mille mäletamisele rahvuse taastootmine toetub. Niisiis on käesoleva töö metoodilised eeldused üldjoontes harmoonias teoreetiliste eeldustega.

Meetod

Rahvusdiskursust analüüsitakse kriitilise diskursuse analüüsi meetodiga (*Critical Discourse Analysis*, edaspidi CDA).¹⁰ Diskursus on keele kirja- ja suusõnaline keelekasutus (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 8), mille vormi on määranud sotsiaalne keskkond (Fairclough, 1989, lk 18). Keelekasutus on protsessuaalne sotsiaalne tegevus (Fairclough, 1989, lk 19; Kalmus, 2015). Keelekasutuse sotsiaalsus tõuseb esile selle avalikus pruukimises – see on igapäevane suhtlus institutsionaalses ja poliitilises keskkonnas (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 8). Sotsiaalselt toimivad inividid loovad intersubjektiivse mõttevahetuse käigus diskursiivselt oma identiteeti (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 8), sh rahvusidentiteeti.

Fairclough ja Wodaku CDA toimub kolmel tasandil¹¹: tekst ise, diskursiivne praktika ning poliitiline-sotsiaalne-kultuuriline kontekst (Fairclough, 1989, lk 20; Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 9; Kalmus, 2015). Käesolevas töös analüüsitakse trükitud saatetekste, mida diktorid salvestuse ajal ette kandsid.

Tekstitaseme analüüs hõlmab grammatilist, süntaktilist, semantilist ning morfoloogilist eritlust (Fairclough, 1989, lk 20; Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 9; Kalmus, 2015). Tekstitaseme analüüsi peamine eesmärk on tuua välja väliseestlasliku keelekasutuse eripärad, mida on tarvis tuvastada mõistmaks, kuidas erines USA inglisekeelses keskkonnas tegutsevate inividide keelekasutus sellest, mis oli valdav Eestis.

---

⁹ Andersoni ja Renani rahvuse määratlusest pikemalt peatükis rahvusteooria.

¹⁰ Meetodi põhjanev kirjeldus on toodud teoses „Language and Power“.

¹¹ Näide kolmetasandilisest diskursuse analüüsist on kättesaadav: <https://samm.ut.ee/diskursusanalyys>, külastatud 01.04.2021.

Käesoleva töö olulisemaid osi on rahvuse mõiste semantiline analüüs, kuna see keskendub tähendusele, mida eetris ette loetud sõnadele omistasid teksti tootjad ja esitajad. Täendus ongi antud bakalaureusetöö kui terviku fookus – milline oli eestluse tähendus Ronald Reagani valitsusaja alguses USAs elavatele väliseestlastele.

Diskursiivsete praktikate taseme analüüs¹² keskendub teksti seostele selle loomise ja tõlgendamise vahel. Teksti loomisprotsesside eritlemine on tarvilik mõistmaks AH-d asutusena ning selle mõju väliseestlaste keelekasutusele. Siinkohal on möödapääsmatu tõdeda, et diskursiivse praktika taseme analüüsil on töö autoril võimalik kasutada vaid teksti loojate positsiooni. Uurimus AH mõjust väliseestlaste keelekasutusele oleks terviklikum, kui lisaks väliseestlaste keelekasutusele uuritaks seda, kuidas kuulajad võtsid sõnumi vastu. Läänest Nõukogude Liitu edastatud raadioaadete diskursiivse praktika taseme tasakaalustatud analüüsi pärsib kuulajate vähene tagasiside ning olemasoleva puhul kahtlus selle siiruses.¹³ See kitsaskoht ahendab töö võimalusi eesti rahvusidentiteedi määramisel, kuna ei hõlma nende indiviidide vaadet, kes Eestis elades võinuksid ennast defineerida *päris* eestlastena.¹⁴

Ometi pole kitsam fookus halb, eriti rahvuse uurimise seisukohalt Andersoni kontseptsiooni järgi. Nimelt postuleerib Anderson, et rahvus idenditeedikategooriana sai alguse kreoolide enesemääramisest (Anderson, 2000, lk 47 - 69). Andersoni kohaselt tärkas rahvus just impeeriumi metropolist pärit asunike puhul, keda koloniseeritud rahvused omaks ei võtnud. Andersoni tees on, et asunikud jäid kahe kogukonna vahele, kuna koloniaalimpeeriumis, millest nad asumisele suundusid, ei tunnistanud neid enam kogukonna liikmetena. Väliseestlased pole pärit uusaegsest koloniaalimpeeriumist, kuid seose tõttu eesti rahvuse ja USA kui riigiga on paslik uurida nende arusaama eestlusest. Pole tõenäoline, et Eesti elanikud tõrjusid väliseestlaste taotlust kuuluda ühte identiteediruumi. Siiski on väliseestlaste endi rahvusidentiteeti võimalik käsitleda Andersoni järgi kahe kogukonna vahele jäämisena, sest nad olid irdunud Eesti elanikkonnast ja territooriumist füüsiliselt, kuid eristusid ameeriklastest eesti keele oskuse ja kaasatoodud kommete tõttu. Viimast tööka tugevdab asjaolu, et need konkreetset väliseestlased, kelle rahvusidentiteeti siinkohal uuritakse, puutusid inglise keeleruumis tööalaselt tihti kokku eestikeelse rahvuse mõistega esitades raadioeetris rahvusega seotud teemasid.

---

¹² Raadiojaama institutsiooni ja saadete teemade ühenduses konstrueeritud diskursust on varasemalt uuritud kogumikus *Airy Curtains in the European Ether* (Badenoch, Fickers, & Henrich-Franke, 2013).

¹³ Tagasiside siirusest pikemalt alapeatükis “Ameerika Hääle kuulajaskond”.

¹⁴ Vastandatuna väliseestlastele.

Tekstiloojate vahetust sotsiaalsest kontekstist võrsub poliitiline kontekst. 1980. aastate jooksul süvenes USA vastandumine Nõukogude Liidule. Saadete keelekasutus asetatakse selles etapis just poliitilisse konteksti. Antud etapp pole tihedalt seotud vaid tekstiloojate institutsionaalse mõju analüüsimise, vaid ka rahvusega soetud mõistete semantilise analüüsiga.

Taas on tarvilik märkida erisus käesolevas töös esitatud rahvusteooria ja kasutatava meetodi vahel. Benedict Andersoni teos „Kujutletud kogukonnad“ kõneleb vastu n.ö. konventsionaalsele käsitlusele külmast sõjast. Kui konventsionaalse käsitluse kohaselt määrasid inimesed end külma sõja ajal esmajärgus ideoloogilise positsiooni järgi, siis Anderson väidab, et toonagi põhines inimeste identiteet esiotsa rahvusel, misjärel määrati enda ideoloogilist positsiooni (Anderson, 2020, lk 18). Diskursiivsete praktikate ja poliitilise konteksti analüüsi toetab töö teine sisupeatükk. Need analüüsitasemed täiendavad rahvusdiskursuse eritelu rahvusvaheliste suhete mõõtmega ühildamaks töö teine ja kolmas alaküsimus peamise uurimisküsimuse ja hüpoteesiga.

Poliitilise konteksti analüüs johtub eelkõige Fairclough CDA alustest. Selles eeldatakse, et sotsiaalsed suhted on võimusuhted (Fairclough, 1989, lk 1 - 2). Lihtsustatult tähendab see, et Fairclough lähenemine käsitleb kõiki suhteid sellistena, milles üks osapool teostab võimu teise üle. Võimu teostamise käigus legitimeeritakse (Fairclough, 1989, lk 1) ja taastoodetakse võimusuhet (Althusser, 1971, lk 150). Ideoloogia on vahend (Fairclough, 1989, lk 3), mida kasutab kahepoelses suhtes võimuülekaalu valdav pool võimuülekaalu mitte-valdava poole suunas. Avaliku diplomaatia raames on võimuülekaalu valdav pool diplomaatiat teostava riigi valitsus (edaspidi toimija) ning võimuülekaalu mitte-valdav osapool teise riigi avalikkus. Võimusuhtes domineeriva valitsuse eesmärk on taastoota võimusuhte seisundit sellisena, et võimusuhte mitte-domineeriva osapoolega jätkuks samas võimuvahekorras (Althusser, 1971, lk 127). Võimusuhte taastootmine on seega kehtiva võimuvahekorra ja selle tingimuste uuesti tekitamine.

Ideoloogiat kasutades taastoodab toimija võimusuhet teise riigi avalikkusega. Ideoloogiliselt laetud valitus¹⁵, millel on teatud välispoliitilised eesmärgid, teostab võimu teise riigi avalikkuse üle nende eesmärkide täitmiseks. Üldiselt varieeruvad välispoliitilised eesmärgid sõltuvalt valituskosseisu poliitilisest kallakust, kuid kõigil võimusuhetel on üks möödapääsmatu eesmärk: taastoota kehtivat võimusuhet (Althusser, 1971, lk 150). Sestap peab võimusuhte domineerivam

---

¹⁵ Louis Althusser kasutab riigile osutamiseks väljendit *riigiaparaat*. Selle termini tähendus on märksa laiem kui mõiste *valitsus* tähendus. Althusseri käsitluses mõiste *riigiaparaat* isegi hõlmab mõistet *valitsus*. Selleks aga, et keskenduda USA valituse tegevusele ning säästa käesoleva töö lugejat mõisterägastikust, kasutatakse siin ja edaspidi mõistet *valitsus* selles positsioonis, kus Althusser kasutab mõistet *riigiaparaat*.

osapool suhtes aina ja lakkamatult looma suhte edasiseks samas vahekorras kehtimiseks vajalikke tingimusi. Hoolimata valitsuskoosseisu poliitilisest kallakust on avaliku diplomaatiaga tegelev valitsus võimusuhtes ning püüab selles suhtes saavutada suhte jätkumist samas vahekorras. Diskursiivselt kehtivat võimusuhet kas taastoodetakse või lammutatakse (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 8). Diskursuse analüüs püüabki esile tuua viise, *kuidas* diskursusega ideoloogiseeritud võimusuhteid taastoodetakse või lammutatakse (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 8)¹⁶.

---

¹⁶ Siinkohal on möödapääsmatu nentida, et ideologiseeritud struktuuride läbivalgustamine sõltub läbivalgustaja enda ideoloogilisest sättumusest. Sestap on töö autor pidanud vajalikuks märkida, et on päri eesti rahvusesse kuulumisega. Töö autori poliitilised vaated kalduvad spektri vasakusse poole.

1. Rahvusteooria

Rahvus on käesolevas töös defineeritud prantsuse antropoloogi Ernest Renani eeskujul vaimse kogukonnana, mille liikmed on üksteisega ühenduses jagamatu mälestustepärandi ja olevikulise tahte kaudu hoida¹⁷ tulevikuski koos toimides mälestustepärandit¹⁸ jagamatuna (Renan, 1882; Renan, 2002, lk 105).¹⁹ Jagamatuse algeks on mälestus varasematest „püüdlustest, ohvritest ja pühendumistest“ (Renan, 1882; Renan, 2002, lk 105). Käesoleva analüüsi puhul on eriti oluline mälestustepärandi ohvri-aspekt, mis esineb ühiste kannatuste diskursusena. Selleks, et mälestusest oleks võimalik vaimse nõusoleku andmise (Renan, 2002, lk 105) või kujutlemise kaudu (Anderson, 2000, lk 6; Anderson, 2020, lk 22)²⁰ rahvust tuletada, peab mälestus olema tingimata ühine²¹ kõikidele toimijatele. Ühine mälestustepärand luuakse ühise unustamise ja mäletamise tulemusel (Renan, 1882; Renan, 2002, lk 105). Ühine mäletamine ja unustamine²² on intersubjektiivsed protsessid, mille paralleelse kulgemise tulemusel taastoodetakse mälestustepärandit varasemaga võrreldes muutunud kujul.²³ Käesolevas töös analüüsitakse seda, kuidas loodi diskursuse kaudu ajalisele mälestustepärandile toetudes rahvus avalikus ruumis – raadioeetris. Mälestustepärandi ajalise tingimuse täitmiseks keskendub töö raadiosaadetele, mis käsitlevad salvestamisaja suhtes minevikulisi sündmusi.²⁴

Renani rahvuse määratluse tuuma moodustab ajalisus. Ühine osavõtt mälestustepärandist saab toimuda vaid sündmuste suhtes, mida mäletatakse, mida on juba kogetud. Sestap defineerib Renan

---

¹⁷ Renani kasutatud mõiste „hoidmine“ on käesolevas töös võrdsustatud mõistega „taastootmine“.

¹⁸ Mõiste „mälestustepärand“ tekitab suurepärase vastukaalu Renani teisele rahvuse liikmeid ühendavale omadusele – aktiivsele tahtele hoida pärandit jagamatuna.

¹⁹ Töös on kasutatud prantsuse orientalisti Ernest Renan (1823 – 1892) 1882. aastal peetud ettekande „*Qu’ est-ce qu’ une nation?*“ üleskirjutuse inglise- ja eestikeelset versiooni, mis ilmusid vastavalt 1992. Ethan Rundelli tõlkes ja 2002. aastal Kristiina Rossi tõlkes.

Nii Renani kui ka Andersoni puhul on mõiste- ja mõtteselguse nimel kasutatud teoste paralleelversioone.

²⁰ Töös on kasutatud Benedict Andersoni teose „*Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*“ 2000. aastal ilmunud täiendatud versiooni ja 2020. aastal ilmunud Kalle Heina tõlget eesti keelde 2006. aastal ilmunud teisest väljaandest.

²¹ Põhjus, miks kasutada „ühine“, ent mitte „jagatud mälestus“ paikneb Renani mälestustepärandi omaduses olla pärandatud „jagamatu“. Tõdedes, et mälestustepärand peab olema samal ajal ja samade toimijate poolt hoitud „jagamatu“ ning alaliselt „jagatuna“, põhjustab ebaselgust. Sestap on kasutatud mõistet „jagamatu“ iseloomustamiseks tõika, et mälestustepärand on pärandatud ühtsena (*qu’on a reçu indivis*). Mõistet „ühine“ on kasutatud iseloomustamiseks, et mälestustepärand on avalik asi (*la possession en commun / the possession in common*) ning et kõik rahvuse liikmed võtavad sellest osa.

²² Mäletamise ja rahvuse taasloomise diskursiivsusest seisab pikemalt kirjas käesoleva uurimistöo meetodit tutvustavas alapeatükis.

²³ Kuigi unustamine on Renani rahvusteoorias võrdväärne protsess mäletamisega, oleks unustamisdiskursuse analüüsiks tarvis tekstide referentskorpust, mida töö autoril pole. Sestap piirdub töö mäletamisväärse uurimisega.

²⁴ AH eetris esitati tihti ka kaasaegsemaid sündmusi. Loetelu nendest ja põhjustest, miks neid käesolevas töös ei käsitleta, on leitav kolmandas peatükis.

rahvuse mälu alusel järjepidevana. Mälestustepäränd ise on küll minevikuline, kuid seda hoitakse olevikus ning lubatakse hoida tulevikus. Mälestustepärändi olemus on ajaliselt ühesuunaline – selle hoidmine on alati suunatud minevikust tulevikku (Renan, 1882; Renan, 2002, lk 98). Mälestustepäränd sarnaneb olemuselt aristotellikule subjektile, mille lahutamatud omadused säilivad ajas, kuid lahutatavad osad muutuvad. Kuigi mälestustepäränd muutub ajas, jääb mingi osa sellest samaks tingides rahvuse arusaama endast kui järjepidevast.

Benedict Andersoni rahvuse kontseptsioon kätkeb endas selle mõistmist kujutletud poliitilise kogukonnana, mis on loomuomaselt piiratud ja suveräänne (Anderson, 2000, lk 6; Anderson, 2020, lk 22). Rahvus on kujutletud, kuna rahvust tajuvad selle liikmed ühtekuuluvusena, kuigi ei tea ega kohtu kunagi enamikuga rahvuskaslastest (Anderson, 2000, lk 6; Anderson, 2020, lk 22). Rahvuse kujutlemise osas toetub Anderson Renanile, kelle jaoks on ühine midagi kogukondlikult mäletatud, kuid ka see, mis on kogukonnas unustatud (Renan, 1882; Renan, 2002, lk 98). Kujutlemine on intersubjektiivne protsess, see toimub inimeste vahel keelekasutuse käigus. Kujutlemine on arusaam sellest, et teine on osavõtus samast mälestustepärändist, millest on kujutlev inivid. Sestap on ühine mälestustepäränd rahvuse kujutlemise tarvis möödapääsmatu. Kogemustel kannatusest ja katsumustest põhinev mälestustepäränd võib kogukonnas rohkem ühisustunnet tekitada (Laar, 2006, lk 49).

Andersoni jaoks on rahvus piiratud, kuna kõigil rahvustel on lõplik arv liikmeid. Veel enam, pole ühtegi rahvust, mis hõlmaks tervet inimkonda (Anderson, 2000, lk 7; Anderson, 2020, lk 24). Rahvuse piiratus soodustab mälestustepärändi tunnetamist ühisena. Rahvust piiravad tegurid on: keel, territoorium, minevik, kultuuriline ja poliitiline keskkond (Laar, 2006, lk 72). Kuigi nimetatud tegurid on kesksed rahvust uuriva objektivistliku koolkonna jaoks (Laar, 2006, lk 72), on neid paslik nimetada ka voluntaristliku või tahtel põhineva koolkonna, mille esindaja on Renan (Laar, 2006, lk 58), järgi rahvust uurides, kuna nende abil saab selgitada kuidas mälestustepäränd on korraga nii ühendav – see tähendab, et mitmed kogukonna liikmed on sellest osavõtus – kui ka piirav – see tähendab, et kogukonna mälestustepärändis on midagi, mida teise kogukonna mälestustepärändis pole. Näiteks keel on tegur, mis ühendab seda kõnelevat kogukonda. Territooriumgi liidab selle *piires* elavat kogukonda. Samal ajal²⁵ arvab keel välja kogukonnad, mis seda ei kõnele. Niisamuti ei pea territooriumit omaks kogukonnad, mis sellel ei ela. Ühendamise

---

²⁵ Nagu mäletamine ja unustaminegi, toimivad ühendamine ja piiramine saamaaegselt.

ja väljaarvamise kaudu konstrueeritakse kogukondlikke identiteete (Madisson & Ventsel, 2012, lk 145).

Ühisuse tunnet toetab solidaarsus kogukonna liikmetega (Anderson, 2000, lk 7; Anderson, 2020, lk 24). Solidaarsus on viimase kolme sajandi jooksul avaldunud nõusolekuga minna kogukonna liikmete eest surma (Anderson, 2000, lk 7; Anderson, 2020, lk 24).

Tuum, mis mälestustepärandi hoidmisel olevikus säilib, on ühine kõigile hoidjatele ehk kogukonna liikmetele (Renan, 1882; Renan, 2002, lk 105). Kui vanemad kõnelevad lastele oma mälestustest, saavad viimased osa vanemate mälestustest. Aja möödudes muutuvad vanemate mälestused laste mälestusteks: tekivad mälestuste mälestused (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1571, 1580, 1584, 1586) Mälestuste kaudu vanemate mälestustest on järglased ühises osavõtus vanemate kogemusest. Just mälestustepärandi ühisest jagatusest vormub kogukonna identiteet, antud juhul rahvus (Carr, 1987, lk 197; Koselleck & Tribe, 2004, lk 2). Identiteet on intersubjektiivne konstruktsioon, „semiootiline ühtsus“ (Madisson & Ventsel, 2012, lk 145), mis tõdeb sarnasust või võrdsust (Wodak, de Cilia, Reisigl, & Liebhart, 2009, lk 11). Indiviidi ja kogukonna identiteet on ajas muutuv siseste ja väliste mõjutuste tõttu (Madisson & Ventsel, 2012, lk 145).

Mälestustepärand moodustab rahvuse kandepinna kahel teljel: olles ajas suunatud minevikust tulevikku; ning olles olevikus jagamatu tuumana ühine kogukonda kuuluvatele liikmetele. Eelneva suhtes tasub silmas pidada, et rahvusesse kuulumise tingimused pole universaalselt sätestatud, mistap on põhjust seda uurida. Inimeste kujutletud mitte-materiaalne ühtsustunnetus on rahvust tootev element. Ajaliselt suunaud ja kogukonna liikmete vahel ühisena mälestustepärandit taastoodetakse.²⁶

1.1 Väliseestlaste rahvus

Väliseesti arusaama eesti rahvusest peegeldub väliseestlaste teaduslikes uurimustes. Sotsiaalteadlane Jaak Rakfeldt on uurinud eestlust nii okupeeritud Eestis (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996) kui ka Põhja-Ameerikas (Rakfeldt, 1993, lk 3 - 12). Psühholoog Vello Sermat

---

²⁶ Käesolev töö keskendub pigem taastootmisele kui algsele tootmisele, kuna on eeldatud, et eesti rahvuse mälestustepärand oli olemas enne nõukogude võimu ja AH vestlussaadete salvestamist. Seda on eeldatud, kuna saadetes kõneletakse eksplitsiitselt eesti rahvusest. Eesti rahvusest kõnelemine viitab asjaolule, et nii saatetegijale kui ka -kuulajale oli tuttav arusaam eestlastest kui rahvusest, isegi kui see arusaam polnud defineeritud nii selgelt kui seda on sõnastanud Renan või Anderson.

avaldas 1989. aastal esseistliku mõtiskluse identsusest eestlasena (Sermat, 1989).²⁷ Nende tööde kaudu on võimalik ammutada aimdust väliseestlaste arusaamast eestlusest. Sestap on Rakfeldti ja Sermati kirjutisi antud töös kasutatud mitte põhjendava, vaid näitlikustava materjalina. Spetsiifilisemalt näitlikustavad Põhja-Ameerikas töötanud teadlaste kirjutised seda, kuidas *võisid* väliseestlased oma identiteeti mõista. Seejuures ei ole välistatud, et teised väliseesti kogukonna liikmed identifitseerisid end teisiti. Rakfeldti ja Sermati kirjutiste põhjal on võimalik väita, et rahvuskäsitlus, millega käesolev töö opereerib, pole mõeldamatu.

Rakfeldt pakub faktoreid,²⁸ mille abil on rahvus säilitanud²⁹ oma identiteedi rahvuse säilitamist pärssivas keskkonnas. Faktorite hulgas on kultuuri tähtsuse üle arutamine, Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine ning Eesti ajaloo õpetamine (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1574, 1588). Säilitamist soodustab eelkõige *tõene* (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1574) või *õige* (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1588) Eesti ajalugu.³⁰ Ta toonitab, et kõigis uurimistöös läbiviidud intervjuudest selgus, kuivõrd oluline on eestluse säilitamisel *kujutlus*pilt iseseisvast Eesti Vabariigist (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1574). Seejuures toob Rakfeldt välja, et intervjuueeritavate meelest oli äärmiselt tähtis „võidelda okupantide püüdlustega maha vaikida või moonutada Eesti ajalugu“ (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1575). Võltsi nõukoguliku ajalookäsitluse vastu³¹ seab Rakfeldt intervjuueeritavate kodused jutustused, mis sisaldavad „tõest infot“ (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1580). Nimelt koduste jutustuste, Rakfeldti järgi *mälestuste mälestustest* (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1571, 1580, 1584, 1586), tõttu säilis eestlaste rahvuslik identiteet okupatsiooniajal. Mälestustekogumiga³² anti edasi „kogu tõde“ Eesti ajaloost (Rakfeldt & Rakfeldt-Leetmaa, 1996, lk 1581).

Rakfeldti teine artikkel ning Vello Sermati essee käsitlevad Põhja-Ameerika eestlaste rahvustunnetust. Rakfeldt tõdeb, et pagulusse siirdunud eestlased „pole püüdnudki assimileeruda

---

²⁷ Tasub märkida, Sermati essee pole varustatud viidetega ning väljendab selgelt autori enda, mitte teaduslikku seisukohta. Vt. näiteks lehekülj 786: „Mõned meist näevad eriti noorema eesti generatsiooni eneseavaldustes hädaohtu vanadele eesti traditsioonidele.”; või lehekülj 789: “Meie minevik, meie tänane tegevus ja meie tulevikusaavutused defineerivad eestlust läbi aegade.” Raamistus “meie” on ambivalentne ning sunnib küsima, kes on “meie”, keda Sermat silmas peab?

²⁸ Rakfeldti mõiste „faktor“ on sarnased objektivistliku koolkonna mõistega „tegur“ või „identiteedimarker“.

²⁹ Rakfeldti mõiste „säilitamine“ on käesolevas töös võrdsustatud mõistega „taastootmine“ ning Renani mõistega „hoidmine“.

³⁰ Võrdle kolmandas peatükis lk. ? toodud näide saatetekstist: „[...] Herodotusele, kes pani usinalt kirja oma perioodi *ausa* ajaloo [...]“.

³¹ Võrdle kolmandas peatükis lk. ? toodud näited saatetekstist: „[...] domineeriv riik loob aparatuuri oma mineviku kirjeldamiseks [...]“ ja „[...] viis, kuidas [väliseesti] autor ajalugu käsitleb, on varjamatult nõukogude vastane.“

³² Võrdle Renani *mälestustepärand*.

ameeriklaste hulka“ (Rakfeldt, 1993, lk 3). Assimileerumise asemel tunnetavad USA eestlased kaht eneseteadvust (Rakfeldt, 1993, lk 8; Sermat, 1989, lk 775). Kahe eneseteadvuse all peavad väliseestlased silmas eesti ja ameerika rahvusidentiteeti. Sermat seletab rahvusidentiteedi mõistet kõiksusega, mis on inimesele „tähtis ja südamelähedane“, ning sellega, mis inimest defineerib ja annab „ta elule sisu“ (Sermat, 1989, lk 781). Identiteet on Sermati jaoks võrdsus iseendaga nii indiviidi kui kogukonna puhul. Rakfeldt sõnastab identsuse suisa andersonlikult: identsus on kujutus, mille isik endale ja teistele sama kogukonna liikmetele annab (Rakfeldt, 1993, lk 4). Sermat süvendab andersonlikku käsitlust mõttega rahvusest kui laiendatud perekonnast, mille sidemed põhinevad usaldusel (Sermat, 1989, lk 782). Sermat on veendunud, et rahvusliku sideme tunnetamine ei nõua eelnevat isiklikku tutvust (Sermat, 1989, lk 784). Kogukonnas, mille kõigil liikmetel pole üksteisega tingimata isiklikku tutvust, ent mis tunnetab ühtsust, peavad sidemed olema kujutletud andersonlikul viisil. Andersonlik kujutlemine toetub ühisele mälestustepärandile nii nagu Sermati järgi defineerib eestlaste minevik nende rahvuse (Sermat, 1989, lk 789).

Rakfeldti ja Sermati käsitlused toovad välja mälestustepärandi taastootmise ja kujutletud kogukonna olulisuse. Nende väliseestlaste arusaam eestlusest kätkeb enese- ja kogukonnatunnetust ajas minevikust tulevikku suunduvana ning ühisuse tunnetamisest kogukonna liikmetega. Väliseestlaste arusaam eesti rahvusest on uuritav Renani ja Andersoni käsitluste põhjal.

2. USA avalik diplomaatia Eesti NSV suunal

2.1 USA välispoliitiline doktriin 1980. aastate alguses

1947. aasta märtsis pöördus president Harry Truman Ühendriikide Kongressi poole kõnega, mis taotles sõjalise ja majandusabi saatmist Kreekale ja Türgile (Truman, 1947). Rajades vundamendi Trumani doktriinile saavutas kõne hoopis enam kui ainelise abi saatmine tulevastele sõjalistele liitlastele. Truman sedastas, et pea kõik maailma rahvused peavad, mitmel juhul kammitsetult, valima kahe eluviisi vahel: indiviidi vabadusel põhinev iseseisev elulaad ning vähemuse juhitud rõhuva riigi elulaad (Truman, 1947). President oli veendunud, et vaba maailma eestkõnelejana peavad Ameerika Ühendriigid aitama rahvaid, keda mitte-vabad riigid rõhuvad (Truman, 1947). Ameerika Ühendriigid peaksid neil aitama leida oma saatust, milleks oli vabaks ja ennast-valitsevaks (Truman, 1950; Rawnsley, 1999, lk 33).

Suund saatuse täideviimisele kulges *tõe* tähe all. *Tõde* oli USA diplomaatiline sõnum, mida edastati rõhutud riikide rahvastele (Rawnsley, 1999).³³ 1950. aasta aprillis Trumani algatatud tõe kampaaniaga (*Campaign of Truth*)³⁴ (Cull, 2008, lk 23) kinnitasid Ühendriigid enda positsiooni vaba maailma eestkõnelejana (Rawnsley, 1999, lk 32). Kuna Ühendriikide sõnumit esitati tõena, polnud keeruline viidata vastaspoole, rõhutud riikide *eestkõneleja* Nõukogude Liidu sõnumile kui *valele*. Ühendriikide ja Nõukogude Liidu praktiseeritud avaliku diplomaatia tulemusena muutuski 20. sajandi teine pool tõesuse sõjatandriks (Taylor, 1995, lk 252). Kahe eestkõneleja järgi jagati ülejäänud maailm kaheks, tõe ja vale maailmaks,³⁵ mis ei saanud harmooniliselt eksisteerida (Taylor, 1995, lk 252).

Oluliseks maamärgiks tõe ja vabaduse kuulutamisel kujunesid inimõigused. Ühes Lõuna-Ameerika diktatuuride lagunemisega tõusis Jimmy Carteri administratsiooni ajal jõulisemalt lauale ka Ida-Euroopa satelliitrežiimide demokraatlikkus (Kaufman & Kaufman, 1993, lk 44 - 46). Carteri välispoliitilika toetus Helsingi lepetele. Helsingi lepped olid juriidiliselt siduvad, kuid nende jõustamiseks puudusid vajalikud mehhanismid. Una Bergmane on tõdenud, et pärast Helsingi lepete sõlmimist tõusid okupatsiooniküsimuse illegaalsuse asemel, mis oli alates teise maailmasõja algust domineerinud Balti riikide iseseisvusargumente, peamiste põhjendustena

---

³³ Diskursusega *tõest* ja *valest* vastandus USA Nõukogude Liidu diskursusele *rahust* ja *sõjaõhutamisest* (Cull, 2008, lk 23).

³⁴ Tõekampaania ametlik nimetus on Rahvusliku Julgeolekunõukogu raport 68 (*National Security Council Report 68*). Raport on kättesaadaval: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116191.pdf?v=2699956db534c1821edefa61b8c13ffe>.

³⁵ Normatiivsete mõistete, *tõde* ja *vale*, laetust on uuritud teoses „*Curtain of Lies*“ (Feinberg, 2017).

liiduvabariikide iseseisvumise poolt arutellu inimõiguslikud probleemid Nõukogude Liidus (Bergmane, 2015, lk 204). Ta lisab, et Eesti, Läti ja Leedu diasporaa USAs hakkas Balti riikide iseseisvuse küsimust siduma inimõiguste rikkumisega Liidu läänekaldal, et pälvida hõlpsamalt Ühendriikide meedia tähelepanu (Bergmane, 2015, lk 204). Kuigi Ühendriikide seadusandjatele oli vastumeelt kõneleda pärast Natsi-Saksamaa purustamist kiitvalt Euroopa riikide rahvuslikel argumentidel põhinevatest iseseisvuspüüdlustest (Piirimäe, 2015, lk 61), langes see kokku USA huviga esineda inimõiguste ja anti-kommunismi eestkõnelejana (Rawnsley, 1999, lk 33). Piirdumata pelgalt eestkõnelemisega, toetasid Ühendriigid anti-kommunistlikke liikumisi Nõukogude Liidus ja idablokis ka pehme jõuga (Scott, 1996, lk 14).

Presidendiadministratsiooni vahetumise tulemusel vastandlikkus NSV Liiduga süvenes. Vabariikliku partei presidendinominatsiooni pälvinud Reagan hoidis oma nominatsiooni vastuvõtukõnes välispoliitikast kõnelemast, kuid juba inauguratsioonikõnes nimetab ta „vabadusevastaseid“ jõude tõdedes, et inimese kõige hirmuäratavam relv on vaba tahe (Reagan R., 1981). Vabaduse eestkõnelejana jätkas Reagan president Trumani algatatud tõekampaaniat, misjuures pidi laienema USA mõju NSV Liidule (Patterson 1989: 489). Reagani administratsioon ei peljanud avalikult kritiseerida nõukogude režiimi ega rõhutada liiduvabariikide vabadusvõitlust ja rahvuslikke eesmärgi (Stöcker, 2018, lk 211).

Eesti, mida esindasid eelkõige Eesti peakonsulaat New Yorgis ning diasporaa aktivistid üle terve kontinendi, ning USA huvid langesid kokku anti-kommunismis. Massikommunikatsioonivahendeid, nagu raadiojaam Ameerika Hääl, kasutas USA rahvuse edendamiseks anti-kommunistlikul eesmärgil. Ameerika Ühendriikide huvide kajastamiseks loodi 1953. aastal Informatsiooniagentuur (*United States Information Agency, USIA*). Varem Informatsiooniteenistusena tuntud agentuur töötas välisministeeriumi haldusalas ning selle tegevust kontrollis Ringhäälingu Nõukogu. Harta kohaselt oli Informatsiooniagentuuri funktsioon edastada välismaale Ameerika Ühendriikide ametlike välispoliitilisi seisukohti ja sündmuste tõlgendusi. Programmide sisu eest vastutas välisministeerium.³⁶ Informatsiooniagentuur töötas vahendina, millega avada välisriikidele Ameerika poliitilisi väärtusi ning välispoliitilisi hoiakuid.

---

³⁶ Reorganization Plan no. 8 of 1953, 01.06.1953

Informatsiooniagentuur oli seega asutus, mille ülesanne oli Ameerika väärtusi huvipakkuvalt avades intrigeerida välismaiseid avalikkusi. Informatsiooniagentuur teostas avalikku diplomaatiat.

Väitele, et USIA tegeles lisaks ligipääsetava informatsiooni edastamisele USA huvide propageerimisega välismaal, pakub lisatuge tõik, et agentuuri direktori koht oli poliitiline (Ederma, 2016, lk 43). Kumbki Informatsiooniagentuuri direktor, ei karjääridiplomaat John Reinhardt ega ärimees Charles Z Wick, kes juhtisid agentuuri vastavalt 1977. aastast 1980. aastani ning 1981. aastast 1989. aastani, polnud aga ametlikult seotud kummagi USA juhtiva poliitilise parteiga. Kuigi agentuuri juhtis direktor, mitte välisminister isiklikult, jõudis informatsioon USA seisukohtadest ning suunised, mida ja kuidas kajastada, agentuuri siiski ministeeriumist.³⁷ Mõlemad president Jimmy Carteri välisministrid Cyrus Vance ja Edmund Muskie, kuulusid demokraatlikkuse parteisse. Reagani kahe administratsiooni välisministrid Alexander Haig ja George Shulz olid parteiliselt kuuluvuselt vabariiklased. Veelgi enam, USIA direktori määras reorganiseerimisplaani kohaselt Ühendriikide president.³⁸ Informatsiooniagentuuri rahastati varasema Eelarvebüroo (nüüdse Majandamise ja Eelarve teenistuse) kaudu, mis töötab välja ka Ühendriikide presidendi eelarve. Informatsioonibüroo eelarve suurus tulenes presidendi poliitilistest eelistustest.

USIASse inkorporeeriti³⁹ raadiojaam Ameerika Hääl,⁴⁰ mis loodi 1948. aastal eesmärgiga hakata võitlema NSV Liidu levitatud kuvandiga Ameerika Ühendriikidest (Rawnsley, 1999, lk 34). Seejuures ei eraldatud Ameerika Häält välisministeeriumist täielikult, nagu on väidetud propaganda ajalugu käsitlevas teoses „*Munitions of the Mind*“ (Taylor, 1995, lk 258). 1953. aastal sedastas president Eisenhoweri välisminister John Foster Dulles Ühendriikide vajaduse kujundada ise oma kuvandit (Cull, 2008, lk 82). Dullesi nägi ette, et USIA aitab „võimaldada Ameerika Ühendriikide valitsusel edendada mõistmist Ühendriikidest teistes riikides ja suurendada vastastikust mõistmist Ameerika Ühendriikide ja teiste riikide elanike vahel.“^{41 42} Terminit „mõistmine“ on järgnevalt täpsustatud vahenditega, millega „mõistmist“ plaanitakse edendada.

---

³⁷ Reorganization Plan no. 8 of 1953, 01.06.1953

³⁸ Reorganization Plan no. 8 of 1953, 01.06.1953

³⁹ Seejuures ei eraldatud Ameerika Häält välisministeeriumist täielikult, nagu on väidetud propaganda ajalugu käsitlevas teoses „*Munitions of the Mind*“ (Taylor, 1995, lk 258). Ameerika Häält rahastati välisministeeriumi kaudu (Heil, 2010, lk 31).

⁴⁰ Public Law 80-402, *United States Information and Educational Exchange Act of 1948 (The Schmidt-Mundt Act)*

⁴¹ Public Law 80-402, *United States Information and Educational Exchange Act of 1948 (The Schmidt-Mundt Act)*

⁴² Autori tõlge.

Esimese vahendina seisab kirjas teabeteenistus, mis: „levitab välismaal teavet Ameerika Ühendriikide, selle rahva, ning Kongressi, presidendi, riigisekretäri ja teiste vastutavate ametnike väljakuulutatud poliitikate kohta.“⁴³

Ühendriikide valitsuse rahastatud ainsa rahvusvahelise levikuga⁴⁴ raadiojaamana (Heil, 2010, lk 25) pidi Ameerika Hääl esindama Ameerika häält maailmas. 20. sajandi teisel poolel sõnumite sisu küll muutus, kuid vorm jäi samaks – rõhutatult läänelikuks (Stöcker, 2018, lk 80). Trumani doktriinist pärit maailmataju jaotamine läänelikuks ja nõukogulikuks kandis 1950. aastatel tõe ja vale rüüd. Ronald Reagani ajaks oli sellest saanud vaba ja mitte-vaba maailma jaotus. Reagani doktrinaalseks kujunenud 1985. aasta kõnes viitab president eelkäija Trumanile: maailmaajaloo edasine käik sõltub vabaduse ja enese-valitsemise kasvust (Reagan R. W., 1985).

2.2 Avalik diplomaatia

Lähtudes Joseph Nye definitsioonist on võim rahvusvahelise toimija pädevus mõjutada teise toimija käitumist sellisel viisil, mis muudaks teise toimija tegusid ja käitumist nii, et selle tulemus oleks esimesele meelepärane (Nye, 2004, lk 2). Viise, mis mõjutavad teise toimija käitumist piisavalt, et selle tulemus oleks esimesele meelepärane, on Nye järgi kolm: sundivad ähvardused, vahetuskaup, ning meelitamine ühes koostöoga (Nye, 2004, lk 2). Koostöö ei ole siinkohal pelgalt koos toimimine, vaid koos toimimine ühise huvi nimel. Viimane on koostöö eeldus ning selle leiavad toimijad teineteise väärtustest (Nye, 2004, lk 5). Nye kohaselt on teisele toimijale pehme võimu (*soft power*) rakendamiseks vajalik, et esimese väärtus või väärtused oleks teisele meelepärased. Pehme võimu alla liigituvad sellised toimijatevahelised suhted, kus esimene kasutab teise käitumise mõjutamiseks eneseavamist ja ühiste huvide määratlemist. Sestap vastandub pehme võim kõvale võimule (*hard power*), mis eirab teise meelepärast, kasutades enda meelepärast saavutamiseks sundi või sundivaid ähvardusi.

Üks pehme võimu liike, avalik diplomaatia, on informatsioonivahetus ja mõjutustegevus ühe riigi valitsuse ja teise riigi avalikkuse vahel (Snow & Taylor, 2009, lk 6; Cull, 2008, lk xv). Avalikku diplomaatiat saab teostada vaid kahe erineva rahvusvahelise toimija puhul – ühe riigi suhtlus sama riigi avalikkusega ei kuulu avaliku diplomaatia alla (Malone, 1985, lk 199). Avaliku diplomaatia

---

⁴³ Public Law 80-402, *United States Information and Educational Exchange Act of 1948 (The Schmidt-Mundt Act)*

⁴⁴ 20. sajandi keskel polnud eraettevõtetel rahalist võimekust raadioeetrit rahvusvaheliselt levitada (Cull, 2008, lk xiv).

üks alustalasid on rahvusvaheline raadiolevi, mille teel edastatakse uudiseid (Cull, 2008, lk xv). Avalikku diplomaatiat rahastab rahvusvaheline toimija, mis seda teostab (Cull, 2008, lk xv).

Avaliku diplomaatia eesmärk on mõjutada teise riigi avalikkuse toimimist. Läbi avalikkuse mõjutamise, on esimese riigi valitsusel võimalik jõuda teise riigi valitsuse mõjutamiseni (Malone, 1985, lk 199). Mõjutamiseks teise riigi valitsuse toimimist avaliku diplomaatia kaudu, peab esimene riik tegema oma huvid teatavaks teise riigi avalikkusele (Tuch, 1990, lk 3). Nõukogude võimu tõttu läände sunnitud oskus kõneleda nii eesti kui sihtriigi keelt lubas neil töötada eraviisiliste diplomaatidena tutvustades Eesti NSV huve Ameerika Ühendriikides. Diasporaa on olulisemaid tööriistu okupeeritud rahvusele (Clerc, Glover, & Jordan, 2015, lk 9). Rahvuslik enesemääramine on üks huvidest, mida USA onesimese maailmasõja lõpust alates esindanud. Rahvuslik enesemääramine kuulus ka okupeeritud Eesti rahvuse huvide hulka, kuna okupatsiooniga oli NSV Liit ahendanud võimalusi rahvuslikku enesemääramist teostada. Antud töös käsitletakse pehmet võimu teostava toimijana USA-d ning pehme võimu objektina Eesti NSV avalikkust. USA avalikku diplomaatiat kandvate huvidena käsitletakse anti-kommunismi ja rahvuslikku enesemääramist⁴⁵, mida kajastati okupeeritud Eesti avalikkusele raadiosaadetega, kus kõneleti rahvuslikust mälestustepärandist. USA avaliku diplomaatia eesmärk oli eestlastes taastoota eesti rahvust. Seda tehti mälestustepärandit avalikus ruumis esitades.

2.3 Ameerika Hääle eestikeelne toimetis

Kuu pärast Trumani tõekampaania väljakuulutamist pöördus Rootsis tegutsenud Eesti Rahvusnõukogu Ameerika Hääle poole ametliku palvega alustada eestikeelseid saateid (Stöcker, 2018, lk 81). Lisaks eestikeelsele toimetusele lisandus Foy Kohleri⁴⁶ juhatusel Ameerika Hääle eetrisse veel üle kümne keeleteoimetus (Heil, 2010, lk 30). Tõik, et Ameerika Hääle eestikeelne raadiotoimetis sai alguse väliseesti kogukonna tahtväljendusest, on oluline nentimaks rahvusidentiteedi jätkamise subjektiivset komponenti. Veel märgilisemaks teeb antud asjaolu see, et aasta pärast eestikeelse toimetuse rajamist Ameerika Hääles keeldus USA välisministeerium

---

⁴⁵ Moti Nissani on sedastanud, et terve külma sõja vältel hindas Ameerika Ühendriikide valitsus kõige kõrgemalt vabadust ja rahvuslikku enesemääramist (Nissani, 1992, lk 103). Kuna Ühendriikide õigust ennast rahvuslikult määrata polnud kaotatud, on võimalik oletada, et enesemääramine väärtusena kehtis USA enda puhul säilitavana ja okupeeritud riikide puhul taastavana.

⁴⁶ Ameerika Hääle direktor 1949 – 1952.

kohalike eestlaste ettepanekust edastada eestikeelseid saateid ka raadiojaamas Vaba Euroopa. Esimene eestikeelne saade jõudis Vaba Euroopa eetrisse alles 1975. aastal (Mattson, 2008, lk 216).

2.4 Ameerika Hääle kuulajaskond

Ameerika Hääle kuulajaskonda uurisid nii nõukogude kui ka lääne sotsioloogid. Üldjoontes nende leiud kattuvad, kuid eriti lääne uuringutest kumab kahtlus vastuste siiruse osas (Bashkirova, 2010). Kuulajate vastuste siiruses on põhjust kahelda, kuna Nõukogude Liidus käsitleti lääne raadiojaamade kuulamist nõukogudevastase tegevusena (Bashkirova, 2010, lk 104). Nõukogude karistusseadustiku järgi oli nõukogude võimu vastu suunatud rahvuslik propaganda karistatav vähemalt kuuekuulise vabadusekaotusega.⁴⁷ Ähvardus piirata indiviidi vabadust õigustab sotsioloogide kõhklust selle osas, kas Nõukogude Liidu elanikud vastasid karistatava teo osas siiralt.

Hoolimata juriidilisest õigusest karistada lääne raadiojaamade kuulamist, kasvas jaamade püsiv kuulajaskond 1980. aastateks poolte linnaelanikeni (Bashkirova, 2010, lk 103, 105, 109).⁴⁸ Kuulajaid leidis kõigis vanusegruppides, mistap võib läänest lähtuvate raadiojaamade kuulajaskonda pidada massiliseks (Bashkirova, 2010, lk 110).⁴⁹ Nõukogude Liidu äärealadel kuulati lääne jaamu enam kui sisealadel, kuna, eriti liidu läänepiiri, saated olid hõlpsamini ligipääsetavad ning lääne jaamad edastasid, näiteks Baltikumi puhul, kohalike keelte põhiseid saated. Sobilik näide on Ameerika Hääle eestikeelne toimetus, mis oma kuulajaskonna poolest oli teiste toimetuste seas väiksemaid. Ameerika Häälest kujunes 1980. aastate esimeseks pooleks kõige kuulatava lääne raadiojaam, kui tervelt kolmandik lääne meedia tarbijatest kuulasid nimelt Ameerika Hääle programme (Bashkirova, 2010, lk 115). Kuulajaid meelitasid eelkõige lääne muusika ja meelelahutus ning ametlikust seisukohast erinev käsitlus kaasajast (Bashkirova, 2010, lk 113).

---

⁴⁷ Karistusseadustik on saadaval: <http://www.mnemosyne.ee/hc.ee/pdf/appendixes/329-331.pdf>

⁴⁸ Vaid linnaelanikele piiratud valimi põhjus lasus tõigas, et lääne uurijad ei soovinud äratada avalikku tähelepanu, mis tõenäoliselt oleks järgnenud üleliidulisele uuringule. Kuulajaskonna uurimiseks kasutatud kaudse meetodi, uurida linnaelanike kuulamisharjumusi, kasuks otsustasid sotsioloogid otsese meetodi, üleliidulise uuringu, sooritamise võimalikkuse puudumise tõttu (Bashkirova, 2010, lk 104, 105).

⁴⁹ Cull märgib, et kuigi avaliku diplomaatia sihtrühm on teise riigi avalikkus, ei tarvitse see olla avalikkus täielikult või massiline kuulajaskond (Cull, 2008, lk xv).

Keeruline on hinnata, millist mõju avaldas lääne raadiosaadete kuulamine Eesti elanikele, kuna jaamadele saadetud tagasiside jäi napiks (Stöcker, 2018, lk 111). Siiski on pakutud, et läänest lähtuv sõnum mõjutas kuulajate käitumist (Bashkirova, 2010, lk 106).

3. Ameerika Hääle vestlussaadete rahvusdiskursuse analüüs

Mõlemas analüüsitavas saates kõneletakse eesti rahvusest kui kogukondlikust identiteedist, millel on läänelikud juured. Kõneledes mälestustepärandist ja selle kantavast rahvusest raadioeetris, konstrueeriti inimestevahelise suhtluse käigus ehk intersubjektiivselt ja diskursiivselt rahvust. Raadio eetris rahvusest kõnelemine on rakfeldtilike *mälestuste mälestuste* või renanliku mälestustepärandi avaliku esitamise kaudu selle taastootmine. Olevikus salvestatud saadetes kõneleti minevikulistest sündmustest, millest on eesti kogukonna liikmetel vahetu või kaude kogemus ehk mälestus või mälestuse mälestus. Alljärgnevalt on analüüsitud, millised rahvusidentiteedi struktuurid domineerisid saadetes aastatest 1980 ja 1983.

Minevikulistele sündmustele, nagu vabariigi väljakuulutamise, vabadussõja puhkemine, Tartu rahu sõlmimine, sunniviisilised ümberasustamised ning okupatsioonivastase avaliku vastupanu käigus toimunud streigid ja hukkimised, omistati tähendust nii nende toimumise ajal, neist AH eetris kõnelemise ajal kui ka antud töö kirjutamise ajal. Need sündmused on osa eesti rahvuse mälestustepärandist ning AH saateteemadest. Ometi pole neid sündmusi kajastavaid saateid valitud käesoleva töö uurimiseks, sest vastava kõnealustest teemadest vestvaid saateid oli Laantee arhiivis antud uurimuse jaoks liiast.⁵⁰ Nende asemel on eritletud kaht üldkäsitlust eesti rahvusest, milles domineerivad kannatusliku mälestustepärandi ja lääneliku lättega rahvuse diskursused. Kannatuslikul mälestustepärandil konstrueeritud rahvusdiskursus seisneb eestlastele põhjustatud kannatuste ja eesti rahvuse sitkuse rõhutamises. Lääneliku lättega rahvuse diskursus seisneb eestlaste läänelikusse rõhutamises.

AH eetris avaldatud raadiosaated eestlusest liigituvad USA avaliku diplomaatia alla. Kuna USA välispoliitikat kandis toona vastandumine NSV Liidule, mh anti-kommunistliku diskursusega, on rahvust käsitlevaid saateid võimalik lugeda vahendiks, mida USA kasutas oma eesmärkide täideviimisel.

3.1 Tekstitaseme analüüs

Eritletakse saadete trükitud mustandeid,⁵¹ mille tekstis on tehtud käsikirjalisi parandusi. Tekstidele pole küll lisatud pilte, kuid saate „Tagasi tänapäeva Eestis“ teises pooles on kirjeldatud 24 fotot,

---

⁵⁰ Oluline on rõhutada, et sama rahvusteooria ning diskursusanalüüsi lähenemisega saaks uurida vabariigi aastapäeval raadioeetris kõlanud kõnesid. Käesolev töö on Laantee arhiivi osas uurimistööd pelgalt algatav.

⁵¹ Mitte näiteks transkriptsioone

mis kuuluvad ajakirjas „National Geographic“ avaldatud artikli juurde, milles kõnelevad saatesarja viis esimest jagu. Kuues, analüüsiv, jagu edastab ajakirja aprilliväljaande juhtkirja tõlke ning Cotton Coulsoni piltide kirjelduse. Saate „Aken Läände“ keskne teema, venestamine, kulgeb läbi kahe osa: esimeses kõneletakse eestlusest kui rõhutatud rahvusest ning teises pooles Eesti majanduslikust edust teiste nõukogude liiduvabariikide ees. Mõlemad saated lähtuvad perioodikas ilmunud artiklitest. Sarjas „Tagasi tänapäeva Eestis“ edastatakse Priit Vesilinnu artikli tõlge ning saates „Aken Läände“ kajastatakse väljaannetes Der Spiegel, Washington Post ja Wall Street Journal ilmunud artiklite kokkuvõtte tõlget eesti keelde,⁵² milles kujutati Eestit Nõukogude Liidu ühendusena läänega. Vesilinnu artikli tõlke puhul on oluline märkida, et lisaks tähendusele, mis jäi tõlkes samaks originaaliga, ei muutunud ka sõnajärg inglise keelest eesti keelde ümberpanemisel. Toimetajate sõnavalikuski esineb anglitsisme.

Kronoloogiliselt varasem, 1980. aasta viiendal aprillil trükitud,⁵³ kaks päeva hiljem salvestatud ning kümnendal aprillil avaldatud⁵⁴ kuues osa saatesarjast „Tagasi tänapäeva Eestis“ koosneb enam kui kaheksasajast sõnast⁵⁵. 1983. aasta viiendal aprillil trükitud ja salvestatud saates „Aken Läände“ kasutasid diktorid pea tuhat sõna.⁵⁶ Mõlema saate sissejuhatuse esitab eestikeelse toimetuse liige Ilmar Külvet.⁵⁷ „Tagasi tänapäeva Eestis“ 38-sõnaline sissejuhatus mahub kolme lausesesse. „Aken Läände“ sissejuhatuse koosneb neljast lausest, kokku 63 sõnast. Saatesalvestuste kestuste pikkused on vastavalt kuus minutit ja 53 sekundit⁵⁸ ning kaheksa minutit ja 35 sekundit.⁵⁹ „Tagasi tänapäeva Eestis“, kohta on teada, et see avalikustati hommikuse eetriaaja raames kell pool kümme.⁶⁰

---

⁵² Ameerika Hääle kesктоimetuse liikme George Frankeli kokkuvõte, mille originaali polnud võimalik tuvastada. Niisamuti ei olnud võimalik tuvastada perioodikaväljaannete artikleid, millele kokkuvõte toetus.

⁵³ Fond 184, säilik 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7. aprill 1980, Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜR), Käsikirjade ja Haruldaste raamatute kogu (KHO), lk. 134

⁵⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 133

⁵⁵ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 133 - 136

⁵⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 137 - 141

⁵⁷ Ilmar Külvet liitus Ameerika Hääle eestikeelse toimetusega 1970. aastatel (Ederma, *The Voice of America and its Estonian Service: A Concise History*, 2011).

⁵⁸ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 133

⁵⁹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 137

⁶⁰ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 133

Saadet „Tagasi tänapäeva Eestis“ kannab ette Külvet üksinda,⁶¹ teist saadet esitab ta kahekõnes kolleegi Ive Patrasoniga.⁶²⁶³ Külveti ja Patrasoni dialoogi puhul on Külveti nimi trükitud, kuid Patrasoni nimi lisatud käsikirjas. See viitab asjaolule, et Külveti osalemine saates oli määratud juba mustandi trükkimisel, kuid Patrasoni osalemine mitte. Seejuures saab Külvet sõna kolmel korral, Patrason kahel. Saate esimesel leheküljel seisab käsikirjaline märge: „*Voice I loetud*“. Lisaks kindluse puudumisele saate teise esitaja suhtes sedastab märge tõiga, et saade loeti sisse kahes osas – Külvet luges oma osa sisse enne Patrasoni. Kuigi saade on loodud dialoogilisena, on see sisse loetud kahe esitaja monoloogina.⁶⁴

Sõnavalikus lähtub „Tagasi tänapäeva Eestisse“ originaali sõnaseadest. Inglisekeelne juhtkiri on kirjutatud mitmuse esimeses pöördes, „meie“-vormis, mis kajastub ka eestikeelses tõlkes. Kui originaalis on „meie“ all silmas peetud väljaande National Geographic toimetust, siis jääb selgusetuks, kes on „meie“ eestikeelses tõlkes. Selgusetust põhjustab tõik, et saate sissejuhatuses on niisamuti kasutatud mitmuse esimest pööret: „Meie eelmises saates kuulsite [...]“;⁶⁵ „Pöördume nüüd veel korraks tagasi [...]“.⁶⁶ Ka artiklile lisatud piltide kirjelduste hulgas on mitmuse esimene pööre tabatav: „Põllunduse alalt näeme [...]“.⁶⁷ Saadet alustav „meie viimases saates“ viitab asjaolule, et eestikeelses tõlkes on meie all silmas peetud Ameerika Hääle eestikeelset toimetust. Kindlasti pole „meie“ all silmas peetud USA valitsust, kuna sellest kõneletakse kolmandas isikus: „Ühendriigid ei ole Balti riikide annekteerimist kunagi tunnustanud.“⁶⁸

Trükitud tekstides on tehtud rohkelt käsikirjalisi parandusi ja rõhutusi suunamaks saate ettekandjat teksti ettelugemisel. Sõnu on lisatud ja maha tõmmatud eelkõige grammatilisuse parandamiseks.⁶⁹ Süntaksist kinnipidamiseks on käsikirjas ringitatud fraase ja osutatud nooltega asukohale lauses, kuhu fraas peaks kuuluma.⁷⁰ Esineb viljatuid ja grammatiliselt ebakorrektsid lauseid nagu „Nii

---

⁶¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

⁶² F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 137

⁶³ Kõikide raadiosaadete, millega töö autor tutvus, lõikes on domineerivam ühe diktori esitus. Kahe diktori dialoogi esineb, kuid harva. Rohkem kui kaht diktorit ühte saadet ette lugemas pole.

⁶⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 137 - 141

⁶⁵ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

⁶⁶ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

⁶⁷ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

⁶⁸ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

⁶⁹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 133 – 136; F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 137 - 141

⁷⁰ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

ajakirja National Geographic toimetaja Gilbert Grosvenor⁷¹ Arvud, eelkõige aastaarvud, on saadetes lahti kirjutatud, mitte esitatud araabia numbritena.⁷² Arvude kirjutamine sõnadega hõlbustab salvestusse lugemist, kuid seab kahtluse alla, kui ladusalt valdasid väliseestlased oskust eestikeelset teksti lugeda. Käändes esinevate arvude ladusast lugemisest leidub vaid üks märk – saates „Tagasi tänapäeva Eestis“ on araabia numbritena tähistatud arv 700 märkimaks aastaid, mille jooksul *eestlased*⁷³ olid „rõhutatud teutoonide ja slaavide poolt“.⁷⁴ Allajoonimisega on rõhutatud võõrkeelsete nimede häädust (nt. „Herodotus“)⁷⁵; omadussõnu, mis iseloomustavad kogukonna ajalugu või ajalist järjepidevust („ausa“, „juured“)⁷⁶; rahvusele iseloomulikke omadusi („tööeetika“)⁷⁷. Maha on tõmmatud lauseehituselt üleliigseid sõnu („siis“, „artiklist“, „see“, „seepärast“, „perioodiks“)⁷⁸ ja täpsustusi („kõige väiksemasse Nõukogude vabariiki“).⁷⁹

Tähelepanuväärne on linnanimeparandus saates „Aken Läände“. Trükitekstis seisev „Petrograd“ on parandatud „Peterburiks“.⁸⁰ 1983. aastal avaldatud saate kohta pole märgiline pelgalt parandus, vaid linnanimi üldse. Vahemikus 1924 kuni 1991 tähistas linna, mille kohta mustandis kasutatakse nime „Peterburi“, nimi „Leningrad“. Ei trüki- ega käsikirjas pole kasutatud kehtivat nime. Linnale osutamine saksa- ja venepärase nimekujuga kehtiva nimekuju asemel viitab nõukogude mälestustepärandi mitte-tunnustamisele rõhutades lääneliku mälestustepärandi eelistatust kogukonnas.

Saates „Tagasi tänapäeva Eestis“ kasutatakse läänepoolsest alast rääkimiseks nii suure kui ka väikese algustähega mõistet „lääs“.⁸¹ Ortograafiliselt on lubatud nii suure kui ka väikese algustähega „lääs“, kuid nendele omistatakse erinevaid tähendusi. Väikese algustähega võib tähistada nii ilmakaart kui ka läänepoolse jäävat ala. Suure algustähega tähistatakse vaid viimast.

---

⁷¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

⁷² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135, 136; F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138, 139

⁷³ Autori rõhutus, kuna eestluse primordiaalsus, rahvuse kui kujutletud kogukonna eksistentsi keskajal pole käesolevas töös eeldatud nagu seda on tehtud saates „Tagasi tänapäeva Eestis“.

⁷⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

⁷⁵ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

⁷⁶ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134; F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

⁷⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

⁷⁸ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134, 136

⁷⁹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

⁸⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

⁸¹ Järgnevad tähelepanekud kehtivad grammatiliste eripärade kohta, mis saatekuulajate kõrvu puudutamata kõnelevad tekstiloojate arusaamadest.

Seejuures kaob suur algustäht juhul, kui sõnast moodustatakse muud tüüpi sõna (näiteks nimisõnast „Lääs“ omadussõna „läänelik“). Sarnaselt, läbisegi suure ja väikese algustähega on tekstis kirjutatud „nõukogude“, mille puhul on mõlemad kasutused samuti grammatiliselt korrektsed. Kuigi mustandikirjutaja ei eksi grammatika vastu, reedab tema algustähekasutus tähenduse, mis kuulajatele peaks selgeks saama kontekstist.

Saates „Tagasi tänapäeva Eestis“ kõneleb diktoriga Külvet neljal korral läänega seonduvast. Kahel korral kasutab ta suurt algustähte osutamaks läänepoolsele territooriumile. Ühel korral kasutatud „läänelik“ lauses määrõnana - „[...] kes kannavad *läänelikult* dzhiine⁸² [...]“⁸³ - tähistades sedasama läänepoolset ala, kuid omadussõnana algab väikese algustähega. Teine väike algustäht alustab omadussõna: „Me oleme hakanud pidama austust mineviku vastu *lääne* kultuuri kinnituspitsatiks [...]“.⁸⁴ Saates „Aken Läände“ esineb lisaks sisenduslikule pealkirjale seitse näidet sõna „lääne“ kasutamisest. Lauset alustavaid juhte ei saa lugeda analüüsitavaks. Kuus lausesisest juhtu jagunevad pooleks. Väikese algustähega on märgitud omadussõna „läänelik“ kahel korral ja nimisõnaline „lääne“ suunana ühel korral. Kolmel korral erinevates käänetes kasutatud „Lääs“ esineb alale viitavalt: „[...] aknaks/aken Läände“ ja „Lääne ajakirjandus“.⁸⁵ Suure algustähega tähistatakse läänepoolset ala või ruumi, kui selle rõhutamine on oluline. Igal korral, kui see on olnud grammatiliselt lubatud, on tekstilooja kasutanud võimalust tähistada Eestist läänepoolse jäävat ala suure algustähega. Kuna selle tähistamine suure algustähega pole kohustuslik, võib seda lugeda rõhutuseks. Eestikeelse toimetuse liikmed on läänepoolse jäävast alast kõneledes igal võimalusel seda rõhutanud.

Läänelikkuse varjus tasub märkida, et mõlema saate peale kokku on vaid kahel korral mainitud kohanime „Ameerika“,⁸⁶ kolmel korral määravat riiginimetust „Ühendriigid“⁸⁷ ning korra kohanime „Lääne-Euroopa“.⁸⁸ Kohanimi „Ameerika“ kasutatakse täpsustavalt kõnelemaks ajakirjanikust ja mõttekojast. Kohanimega „Lääne-Euroopa“ tähistatakse ala, kust Peeter Suur tõi „käsitöölisi ja tehnilisi eksperte“. Kordagi pole mainitud, et määrava nimetuse „Ühendriigid“

---

⁸² Sõnastus mustandis.

⁸³ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

⁸⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134 - 135

⁸⁵ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138 - 141

⁸⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139, 141

⁸⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134, 136

⁸⁸ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

puhul on tegemist Ameerika Ühendriikidega, kuid just seda on vaikimisi eeldatud. Väliseestlaste keelekasutuses viitab Ameerika Ühendriikide vaikimisi eeldamine teatavat identiteedi omaksvõttu – nende jaoks polnud kahtlust, millistest Ühendriikidest kõneletakse. Enamgi, ilmakaarel põhineva alanimetuse eelistamine üksikutele koha- või riiginimedele vihjab monoliitsusele – pole põhjust üksikuid kohti või riike eraldi välja tuua, kui seda, mida need tähistavad, on võimalik edasi anda ühise ja ühtse nimetusega. Kõneleda rõhutava suure algustähega „läänest“ Ameerika Ühendriikide või Lääne-Euroopa asemel toonitab läänepoolset ala veel enam.

Mõiste „nõukogude“ ortograafia on sarnane mõistega „lääs“, mistap on paslik uurida nende mõistete kasutust. Saates „Tagasi tänapäeva Eestisse“ on viiel korral kasutatud sõna „nõukogude“, kõigil juhtudel suure algustähega märkimaks riiki või selle asutusi. Seejuures on Punaarmee mainides mõlemal juhul kasutatud armeed tähistamiseks väikest algustähte.⁸⁹ Eesti keele seletav ja õigekeelsussõnaraamat soovitavad mõiste „Punaarmee“ kirjutada suure tähega (Erelt, Leemets, Mäearu, & Raadik, 2018, lk 741; Langemets, et al., 2009, lk 462). Saates „Aken Läände“ on mõistet „nõukogude“ mainitud 14 korral. Nende hulgas kahel korral väikese tähega märkimaks nõukogude võimu⁹⁰ ja kodanikke.⁹¹ 12 juhul kõneletakse riigist, selle osadest ja asutustest ning „ideoloogilistest kontrollivahenditest“.⁹²

Mõisteid „Lääs“ ja „Nõukogude Liit“ vastandatakse suure algustähe kasutamisega. Omadussõnadena esinevad „läänelik“ ja „nõukogude“ ortograafiliselt korrektselt väikese algustähega. Tähelepanuväärne on, et kui läänepoolsest alast kõneledes täpsustatakse hooti, kas tegemist on Ühendriikide või Lääne-Euroopaga, siis Nõukogude Liidu puhul valitseb vankumatu monoliitsus. NL-ist on eraldi esile tõstetud vaid Baltimaid ja Eestist, millest kõneletakse kui „aknast Läände“. Kuigi Baltimaad kuulusid nõukogude poliitilisse mõjusfääri, rõhutatakse saadetes nende seoseid Läänega. Eriti on toonitatud baltimaalaste läänelikkus.

Märkimisväärselt palju on saates „Aken Läände“ kasutatud Eesti nimetamiseks mõistet „Balti riik“ ja eestlaste nimetamiseks mõistet „Balti rahvas“. Balti alal elavaid inimesi on mainitud seitsmel korral ning riike neljal korral. Seejuures käsitletakse eestlasi lahutamatu lätlastest ja leedulastest baltimaalastena. Kuuel korral on eestlastest kõneledes rõhutatud, et eestlastele kehtivad samased

---

⁸⁹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

⁹⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

⁹¹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

⁹² ⁹² F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

omadused nagu *teistele* baltimaalastele. Need omadused on: „rahvuslikud juured“,⁹³ „läänelikkuse juured“,⁹⁴ „üleolev hoiak Nõukogude Liidu suuremate rahvusgruppide vastu“,⁹⁵ „venevastased tunded“,⁹⁶ „traditsiooniline tööeetika“,⁹⁷ „soodne majanduslik kliima“,⁹⁸ ning „kõrgem hariduslik tase ja tehnoloogiline talent“.⁹⁹ Eesti, Läti ja Leedu käsitlemine ühtse Baltikumina rõhutab Läänemere-äärsete liiduvabariikide partikulaarsust võrreldes teiste Nõukogude Liidu vabariikidega. Lisaks sedastatakse baltimaalastest ühtse *rahvana* kõneledes samaseid rahvustootvaid aspekte nagu juured, tööeetika traditsioon ning antipaatsed tunded vene rahvuse vastu. Samade sõnadega ei põlistata pelgalt baltimaalaste erinevust teistest rahvustest, kes Nõukogude Liidu territooriumil elasid, vaid postuleeritakse rõhutatakse baltlaste sarnasust lääne inimestega. Kuigi saates toonitatakse eestlaste ühtekuuluvust balti keeli kõnelevate rahvastega, on selles terutatud eestlust ja Eesti riiklust. Kuuest juhust kolmel, kui on kõneletud baltimaalastest, on toodud välja, et eestlasedki kuuluvad nende hulka. Need kolm juhtu esinevad lisaks 11 juhule, mil on kõneletud vaid eestlastest. Viimaste iseloomustamiseks on kasutatud: „soov säilitada oma etnilist ja kultuurilist identiteeti“,¹⁰⁰ „kõnelevad soome-ugri keeli“,¹⁰¹ „suhtuvad endiselt vaenulikkusega Nõukogude valitsusvõimu“,¹⁰² „vaenulisus eestlaste ja venelaste vahel“,¹⁰³ „mure venestamise pärast kultuurilises mõttes“,¹⁰⁴ „kartus muutuda vähemusrahvuseks omal maal“,¹⁰⁵ „intelligents“,¹⁰⁶ „metodist“ ja „dissident“,¹⁰⁷ „parimini“¹⁰⁸ informeeritute hulka Nõukogude Liidu rahvaste hulgas,¹⁰⁹ „söövad suhteliselt hästi, nende elamispind on poole suurem kui Moskva elanikel ja nende keskmine teenistustasu on kõrgem kui teistes Nõukogude Liidu vabariikides“.¹¹⁰ Eestlaste ja venelaste vaheline suhe kulmineerub saate viimase lausega. Eesti kooliõpilane olevat

⁹³ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

⁹⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

⁹⁵ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

⁹⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

⁹⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

⁹⁸ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

⁹⁹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

¹⁰⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹⁰¹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹⁰² F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

¹⁰³ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

¹⁰⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁰⁵ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁰⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁰⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁰⁸ Sõnastus mustandis.

¹⁰⁹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹¹⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

Der Spiegeli ajakirjanikule tõdenud: „venelased on kenad inimesed niikaua kuni nad Venemaale jäävad.“¹¹¹ Nõukogude Liidu rahvuste plejaadis on eestlased seega rahvus, kelle kultuurilist eksistentsi ohustab Nõukogude Liidu keskvalitsusest lähtuv vene kultuuri surve, ning kes on majanduslikult edukamad teistest, kaasa arvatud teistest baltimaalastest.

Saates „Tagasi tänapäeva Eestis“ on kahel korral mainitud Eesti Nõukogude Sotsialistlikku Vabariiki. Ühel korral lahti kirjutatuna, teisel lühendatult.¹¹² Need on ainsad korrad kahe saate peale, mil kõneldes kaasajast, kasutatakse kehtivat riiginime. „Tagasi tänapäeva Eestis“ on riiginime „Eesti“ mainitud üheksal korral.¹¹³ Neist kolmel korral esineb riiginimi tänapäeva kajastavas kontekstis: „Seekordses – aprillikuu-väljaandes on see pühendatud Priit Vesilinnu kirjutusele Eesti kohta [...]“¹¹⁴; „Piltide valikul ei ole ilmselt lähtutud ainult ilusa ja positiivse esiletoomisest, vaid fotoreportaazi¹¹⁵ andmisel, mis on Eesti *tänapäeva* [autori rõhutus] iseloomustav, kohati ehk isegi sümboliseeriv.“¹¹⁶; „Lisatakse, et eramaalapid, nagu Lintsidel moodustavad ainult neli protsenti Eesti põllumaast [...]“¹¹⁷. Priit Vesilinnu artikkel, mis avaldati tema toona äsjasest reisist Eesti NSV-sse. Niisamuti on artiklit iseloomustavad pildid pärit samast reisist. Saates „Aken Läände“ esineb territooriumile viitav riiginimi „Eesti“ 12 korral: „hilisemas ajaloos on see „aken“ nihkunud mitusada kilomeetrit lääne poole [...] – Eestisse“;¹¹⁸ „ajaleht Wall Street Journal märkis hiljuti, et umbes nelikümmend aastast kestnud venestamiskatsetest hoolimata on balti rahvad Eestis, Lätis ja Leedus [...]“;¹¹⁹ „hiljuti ilmusid artiklid Eesti kohta ajalehes „Washington Post“ ja lääne-saksa publikatsioonis „Der Spiegel“;¹²⁰ „[...] välistöölise sissevool viia mitte-eestlased Eesti pealinna enamusse“;¹²¹ „püüdluste intensiivistumine Eesti venestamiseks on kutsunud esile mitmesuguseid proteste [...]“;¹²² „[...] Soome teleprogrammide, mis on Eestis nähtavad“;¹²³ „Eesti noored peavad lugu lääneliikest

---

¹¹¹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

¹¹² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134, 135

¹¹³ Arvestamata juhte, kui on mainitud Eesti NSV-d.

¹¹⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹¹⁵ Sõnastus mustandis.

¹¹⁶ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹¹⁷ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

¹¹⁸ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹¹⁹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹²⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹²¹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹²² F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹²³ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

moodidest“;¹²⁴ „Der Spiegel kirjutab, et Eestis on elatistase kõrgem kui teistes Nõukogude vabariikides“;¹²⁵ „tundub, et majandus funktsioneerib Eestis paremini kui teistes Nõukogude liidu vabariikides [...]“.¹²⁶ „Washington Posti väitel on üheks teguriks, mis aitab kaasa Eesti ja teiste Balti riikide majandusele, [...]“;¹²⁷ „soodne majanduslik kliima Eestis [...]“¹²⁸ Minevikust pärit riiginime kasutamine annab märku mälestustepärandi hoidmisest. Mälestustepärandi hoidmist rõhutab lausestus „[...] on nüüd [autori rõhutus] [...]“.¹²⁹ See toonitab tõika, et kogukond, mis enda identiteeti territooriumiga seostab, ei mineta selle mälestuslikku nime. Mälestustepärandit sellest, mida kunagi on kogetud, Vesilind mälestuste mälestusena ja diktoraal Külvet mälestusena, on Ameerika Hääle eestikeelse toimetuse liikmed hoidnud.

3.2 Diskursiivsete praktikate analüüs

AH eestikeelses toimetuses raadiosaateid esitanud diktorite keelekasutuses on tuvastavad inglise keele mõjud. Pool saatest „Tagasi tänapäeva Eestis“ koosneb Gilbert Grosvenori¹³⁰ allkirjastatud juhtkirja tõlkest, mis on süntaktiliselt pea identne inglisekeelse originaaliga. Kuigi sõnade fundamentaalne järg on inglise keeles sama, mis eesti keeles - alus, tegusõna, sihitis – reedab näiteks passiivse kõneviisi kasutamine sõnasõnalist ümbertõstu originaalset eesti keelde. Passiivi on kasutatud ka saate teises pooles, milles kirjeldatakse Priit Vesilinnu artiklile lisatud pilte. „Peetakse endastmõistetavaks [...]“;¹³¹ “[...] Nõukogude võim rajati kohalike tööliste poolt [...]“;¹³² “Nad on olnud rõhutatud teutoonide ja slaavide poolt [...]”;¹³³ “[...] Balti riigid – Eesti, Läti ja Leedu – okupeeriti Nõukogude vägede poolt [...] ja liideti Nõukogude Liidu külge [...]”;¹³⁴ “Kuna National Geographic on prestiizhikas¹³⁵ ja kauaste traditsioonidega ajakiri, mida *trükitakse* üheksa miljonit seitsesada viiskümmend tuhat eksemplari ja *loetakse* nende poolt kogu maailmas [...]“.¹³⁶ Kuna passiivse kõneviisi pruukimine ei piirdu Grosvenori tõlkega, vaid kandub ka saate teise, kirjeldavasse poolde, on täheldatav inglise keeleline mõju väliseestlastele. Lisaks passiivile

¹²⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹²⁵ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹²⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹²⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹²⁸ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹²⁹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹³⁰ Ajakirja National Geographic peatoimetaja aastatel 1970 kuni 1980.

¹³¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹³² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹³³ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹³⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

¹³⁵ Sõnastus tekstis.

¹³⁶ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

esineb juhtkirja tõlkes ohtralt anglitsisme: „genealoogia“; „kommentaare, mis me saime“; „elavate kirjas *olijatest*“.¹³⁷

Passiivne kõneviis avaldub sarja „Tagasi tänapäeva Eestis“ esimeses viies jaoski. Nendes tutvustatakse „inglise keelt kõnelevale maailmale [...] eesti ajalugu ja praegust elupilti“.¹³⁸ Priit Vesilinnu artikli tõlkest õhkub inglise keele mõju:¹³⁹

- passiivne kõneviis: „Eestis aga *jätkusid* vahistamised, hukkamised ja küüditamised“; „Sellist kuiva huumorit *kuuleb* ootamatult eestlaste suust, kellega reserveerituse poolest suudavad võistelda ehk ainult soomlased“;¹⁴⁰
- kõneviiside sobimatus tegusõnaga: „Me teeme aga usinalt tööd, kuna soovime, et inimesed meid tunnustavad, respektierivad ja ütlevad, et eestlased on kõrge kultuuriga rahvas“;¹⁴¹
- määrusega algavad laused: „*Huvitundvaina* ja *hästi informeerituina* maailmasündmuste ja kultuuri ilmingutest hakkavad eestlased ühe rohkem rajama kultuurilist lüli Lääne avangardismi ja sotsialistliku realismi vahel“; „*Enam kui miljon* turisti külastas tuhande üheksasaja seitsmekümne üheksandal aastal Tallinnat“; „*Praegu* on see meloodiline soome-ugri keel pidevalt kasvavaks kirjanduskeeleks“; „*Nüüd* toimuvad laulupead iga viie aasta tagant samas vaimus“; „*Mänglevalt, virtuooslikult* ringlesid kajakad tuules“;¹⁴²
- tegusõnale järgeva objekti vale kääne: „Mu vanaonu Adot süüdistati selles, et ta tegutses ärimehena ja omas *suure elamu*“;¹⁴³
- identsuse sedastamine saava käändega: „Praegu on see meloodiline soome-ugri keel pidevalt *kasvavaks kirjanduskeeleks*“;¹⁴⁴
- kohanimede sedastamine nii, et linna- või külanime järel esitatakse peale koma osariiginimi: „[...] meenutab mu isa, kes nüüd puhkepalgal oleva insenerina elab *Beaveris, Pennsylvania osariigis*“;¹⁴⁵

---

¹³⁷ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134 - 135

¹³⁸ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 125

¹³⁹ Järgnevas loetelus autori rõhutused.

¹⁴⁰ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 110, 115

¹⁴¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 126

¹⁴² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 114 – 115, 119, 127, 132

¹⁴³ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 110

¹⁴⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 127

¹⁴⁵ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 109

- toored tõlked inglisekeelsetest sõnadest: „Sakslased olid *brutaalsed*“; „Valitsus omakorda aga sai osutada vaid kaks aastat kestnud halbadele ilmastikutingimustele, mis *ruineerisid* loomasööda saagid“; „Eesti on *kompaktne*“; „Me teeme aga usinalt tööd, kuna soovime, et inimesed meid tunnustavad, *respekteerivad* ja ütlevad, et eestlased on kõrge kultuuriga rahvas“; „[...] üldlaulupidude juht kolmekümne aasta vältel ja mitteametliku rahvushümni „Mu Isamaa on minu arm“, *komponist*“; „Mul on sügav *respekt* nende inimeste vastu“;¹⁴⁶
- lisaks liikumise suunale ilmakaare märkimine lause alguses: „*Lõunasse* Võru suunal kulgeb tee läbi Eesti selle osa [...]“;¹⁴⁷
- vale osastava käände küsisõna (riigi antropomorfiseerimine): „[...] ja kõnelesime ühiselt Eestist, *keda* me armastame“.¹⁴⁸

Sarja puhul torkab silma Eestis viibimist iseloomustavate toidukordade kajastus. Originaalist tõlkides pole kärbitud lauseid, milles Vesilind rõhutab söömist Eestis. Tingimata vältas tema reis Eesti NSV-sse kauem, kui on periood, mil võiks toituda kõigest neljal korral. Sestap on märkimisväärne, milliste toitade pruukimine pälvis kajastust originaalis ja tõlkes. Mõlemal juhul mainitakse nelja toidukorda. Nendel kordadel toituti mustast leivast (Vesilind, 1980, lk 493),¹⁴⁹ hernesupist ja sepikust (Vesilind, 1980, lk 503),¹⁵⁰ kartuli- ja odratangupudrust (Vesilind, 1980, lk 509)¹⁵¹ ning forellist (Vesilind, 1980, lk 511).¹⁵² Kuna artikli eesmärk on kajastada eesti elupilti, siis võib pidada neid toite, mida on mainitud, kuid jäetud pildistamata, Eestile ja eestlusele omaseks.

3.3 Poliitilise konteksti analüüs

Minevikust pärit mälestustepärand on läänekultuuri „kinnituspitsat“. ¹⁵³ Mineviku ja sellest päritu tähtsuse kinnitamiseks tsiteeritakse Shakespeare'i teleoloogilist mõtet: „minevik on proloog“ ning Hispaaniast pärit Ameerika filosoofi George Santayanat: “kes mineviku unustavad, ei pääse mööda selle eksisammul kordamisest“.¹⁵⁴ Minevik on midagi perekondlikult edasipärandatavat¹⁵⁵

¹⁴⁶ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 109, 125 – 127, 131

¹⁴⁷ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 130

¹⁴⁸ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 132

¹⁴⁹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 114

¹⁵⁰ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 128

¹⁵¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 130

¹⁵² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 132

¹⁵³ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹⁵⁴ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹⁵⁵ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

ja nauditavat.¹⁵⁶ Mälestustepärandisse kuulub Tallinna vanalinna siluett, mille keskis elab eesti kultuur. Seda on vastandatud oleviku Mustamäele: “vastasküljelt vaatavad vastu Mustamäe kortermajad kontrastina Vana Tallinna siluutile [...]“;¹⁵⁷ „[...] tutvustatakse kirjanikepaari Jaan Krossi ja Ellen Niitu Tallinna vanade hoonete taustal [...]“.¹⁵⁸ Samas on minevik miski, milles on varjul, kuid mitte unustatud, rohkelt kannatusi: “[Eesti rahvas] on olnud rõhutatud teutoonide ja slaavide poolt 700 aastat, arvestamata rootslaste ja taanlaste sissetungide. Saksa rüütlid, Vene printsid, Hitleri Wehrmacht ja Nõukogude punaarmee on marssinud üle selle viljaka pinna, [...]“;¹⁵⁹ „[...] heita tagasipilku ajalukku, millal need maad olid välismaiste vallutajate võimu all. Pärast pikki perioode Saksamaa, Rootsi ja Venemaa võimu all, said Balti riigid nautida iseseisvust [...] mille järele Nõukogude Liit nad okupeeris ja annekteeris. Igasuguse võimaliku vastupanu vältimiseks küüditasid nõukogude võimud kümneid tuhandeid baltimaalasi Siberisse eelnevalt sellele kui Hitleri Saksamaa ründas tuhande üheksasaja neljakümne esimesel aastal Nõukogude Liitu. Suurema osa Teise maailmasõja perioodist olid Balti riigid saksa vägede okupatsiooni all. Sõja lõpupoolel aga annekteeris Moskva nad uuesti“.¹⁶⁰ Eesti rahvast iseloomustatakse „kannatuse“ ja „vastupidavusega“.¹⁶¹ Hoolimata sellest, et teiste rahvaste ja riikide armeed on „marssinud üle selle viljaka pinna“ on „eestlased suutnud jääda eestlasteks“.¹⁶² Eestlased on ohvrid, kelle kannatustest ja sitkusest köidetud mälestustepärandit on taastootnud nende kogukonna vastupidavus.

Eestlusele kannatusi põhjustanud teised rahvused, kuid eriti ühe kindla rahvusidentiteedi kehtestamine keskviimu kaudu. Nimelt kujundatakse eesti rahvuse mälestustepärandit ümber. Venestamise tähendust pole küll eraldi täpsustatud, kuid saate mustandist näib, et selle all peeti silmas demograafilise koosseisu muutumist: „eestlased kardavad [...] üleujutamist tööliste poolt, keda saadetakse sisse Vene vabariigist [...]“; mille käigus esinevad eestlastel „kartused muutuda [...] omal maal vähemusrahvuseks“;¹⁶³ sest „[1983.] aasta lõpus moodustasid eestlased ainult umbes [63%] oma vabariigi [1,5]-miljonilisest elanikkonnast.“¹⁶⁴ Saate kohaselt „tõmbab“ muid

¹⁵⁶ Külvet kommenteerib Priit Vesilinnu vanemate fotosid, millel figureerib ka Gustav Ernesaks.

¹⁵⁷ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹⁵⁸ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

¹⁵⁹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹⁶⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹⁶¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹⁶² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹⁶³ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁶⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

rahvusi ligi Eesti kõrgem elatustase ja elukvaliteet, kui teistes NL liiduvabariikides,¹⁶⁵ ning „Eesti kuulsus Nõukogude Liidu „aknana Läände“.¹⁶⁶ Kui majandusliku edu puhul kõnelevad saatejuhid Eesti majandusteadlaste katsetest „[...] anda otsuste langetamise võimalusi tsentraliseeritud juhtimise asemel kolhoosidele ja sovhoosidele [...]“,¹⁶⁷ siis venestamise protsess algas mustandi kohaselt juba nelikümmend aastat enne saate salvestamist.¹⁶⁸ Liiduvabariigi majandusele mõju avaldanud kollektiviseerimine toimus alates 1949. aastast. Isegi Nõukogude Liidus polnud võimalik 34. aastaga 40 aasta tööd ära teha. Seega ei seisne venestamine pelgalt demograafilise koosseisu muutumises, mida on soodustanud Eesti majanduslik edu.

Nõukogude Liitu on nimetatakse „domineerivaks riigiks“, millel on võimalus ajalookirjutusega mälestustepärandit muuta.¹⁶⁹ Sealjuures vastandub kannatustest kubisev eestlaste mälestustepärand, milles leiduvaid fakte on kontrollinud kohalikud õpetlased¹⁷⁰, nõukogude mälestustepärandi ümberkirjutusele.¹⁷¹ Eestlaste mälestustepärandis kajastatud kannatusi on põhjustanud eelkõige NL: „[...] nõukogude punaarmee on marssinud üle selle viljaka pinna [...]“;¹⁷² „Balti riigid – Eesti, Läti ja Leedu – okupeeriti Nõukogude vägede poolt [...] ja liideti Nõukogude Liidu külge [...]“.¹⁷³ NL agentsust rõhutavad tegusõnad: „okupeeris“, „annekteeris“, „küüditas“, „vahistas [...] eesti dissidendi“.¹⁷⁴ Seeläbi omistatakse Nõukogude Liidule agentsus eestlaste mälestustepärandi vormimisel. Samas on NL agentsus kadunud lauses, mis esineb objekti võrra erinevalt mõlemas saates: „Ühendriigid ei ole Balti riikide annekteerimist kunagi tunnustanud“,¹⁷⁵ „Ühendriigid ei ole seda anastamist kunagi tunnustanud.“¹⁷⁶ Nõukogude Liidu kui kannatuste põhjustaja ja USA kui anneksiooni/anastamise mitte-tunnustaja rõhutamine taastoodab riikide poliitilist vastandumist eestluse diskursuses.

---

¹⁶⁵ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹⁶⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

¹⁶⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹⁶⁸ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹⁶⁹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹⁷⁰ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 134

¹⁷¹ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹⁷² F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 135

¹⁷³ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

¹⁷⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138 – 139

¹⁷⁵ F 184, S 143, *Tagasi tänapäeva Eestis*, 7.4.1980, TÜR KHO, lk. 136

¹⁷⁶ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

Siiski, „venestamiskatsetest hoolimata on balti rahvad [...] säilitanud kindlalt oma rahvuslikud juured [...]“.¹⁷⁷ Baltimaalaste juured pole vaid rahvuslikud, vaid „läänelikud“, ¹⁷⁸ milles peitub baltimaalaste „etniline ja kultuuriline identsus“.¹⁷⁹ Venestamise tuum paistab lasuvat milleski intersubjektiivselt tunnetatus, nagu seda on kultuur, kui diktor tõdeb, et baltimaalased on avaldanud „varjamatult vaenu vene kultuuri vastu“, ¹⁸⁰ „[...] eestlased ei tunne muret mitte ainult venestamise pärast kultuurilises mõttes [...]“, ¹⁸¹ ning, et Eesti venestamine on „kutsunud esile mitmesuguseid proteste – eesti intelligentsi memorandumitest kuni kooliõpilaste meeleavaldusteni.“¹⁸² Eestlastel aitavad venestamise vastu olla „etnilised sidemed ja geograafiline lähedus“ Soomega,¹⁸³ toonases „kirjanduses, muusikas, ja kunstis“ kajastunud „lääne mõju“,¹⁸⁴ ning teistest liiduvabariigi rahvustest „kõrgem hariduslik tase ja tehnoloogiline talent“.¹⁸⁵

Eestlaste mälestustepärand, mis saadete tekstides keerleb ümber teiste rahvuste põhjustatud kannatuste, muutus 1980. aastast 1983. aastani. Trotslik vastupidavus kannatustele jäi, kuid sellele lisandus läänelike juurte sõnaselge omaksvõtt. Kolme aastaga on diskursus eestlusest muutunud läände-vaatavamaks. Rõhumise all kannatavat eesti rahvusest sai väliseestlastele mälestustepärandit hoidev kogukond. Minevikust lähtuvat pärandit – eelkõige nimelist – väliseestlased kõrvale ei heitnud. Eestlaste kui laiendatud perekonna ajalugu on väliseestlastele ilmselgelt oluline ja vajab rõhutamist nii 1980. kui ka 1983. aastal. Perekondlike mälestuste pärandit raadioetris taasesitades tootsid Ameerika Hääle toimetajad mälestustepärandit uuesti.

---

¹⁷⁷ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹⁷⁸ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹⁷⁹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹⁸⁰ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 138

¹⁸¹ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁸² F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 139

¹⁸³ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹⁸⁴ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 140

¹⁸⁵ F 184, S 143, *Aken Läände*, 5.4.1983, TÜR KHO, lk. 141

Kokkuvõte

Raadiosaadete näited aastatest 1980 ja 1983 iseloomustavad USA avalikus diplomaatias kasutatud pehmet jõudu NSV Liidu suunal. President Ronald Reagani administratsiooni suund diskursiivsele vastandumisele NSV Liiduga väljendus Ameerika Hääle eetris kõlanud eesti rahvusest kõnelevate saadetenäidetena. Raadiojaama eetris kõlanud saadetes peegeldub väliseestlaste arusaam eesti rahvusest kui lääneliku algupäraga teiste rahvuste poliitilise võimu tõttu paljukannatanud kujutletud kogukonnast.

Olemuslikult on rahvus ühisusest sõltuv avalikkusega piiratud kujutletud kogukond. Kogukonna ühisus peitub mõnes jagatud omaduses, nagu seda on keel, territoorium või ajalugu. Rahvuse ajalugu põhineb mälestustepärandil, millest kogukonnaliikmed on ühises osavõtus. Selle kaudu saavad kindla kogukonna liikmed nimetada end identseks sama kogukonna teiste liikmetega. Selleks, et rahvus oleks hoitud või kujutletud ka tulevikus, on tarvis mälestustepärandit taastoota. Ühine osavõtt mälestustepärandist toimub avalikkuses, näiteks kuulates raadiost saateid, mis kõnelevad rahvuse minevikust. Tunnetuslikult ongi rahvus diskursiivselt konstrueeritud identiteet, mis on ajas muutuv sõltudes avalikkuses levivast diskursusest.

USA oli 1980. aastate alguseks võtnud suuna süvendatumale diskursiivsele vastandumisele NSV Liiduga. Seda lähtuvalt USA enesekehtestamisest vaba maailma ehk Lääne eestkõnelejana. USA välispoliitilise doktriini kohaselt oli mitte-vaba maailma *saatus* saada vabaks – rahvuslikult ennast-valitsevaks. 1950. aastatel oli USA välispoliitilisse arsenalit lisandunud avaliku diplomaatia praktika. Avalik diplomaatia on ühe rahvusvahelise toimija valitsuse suhtlus teise rahvusvahelise toimija avalikkusega. USA rakendas avalikku diplomaatiat Eesti NSV avalikkuse taastootmaks sealse rahvuse arusaama iseendast kui läänelikust rahvusest.

Kui üks toimija kasutab teise toimija avalikkusega suheldes massikommunikatsioonivahendeid praktiseerib esimene pehmet võimu. Pehme võim on kujutlusel põhinev tööriist, mille mõju avalikkusele on vabatahtlik ning vaimne mitte sunniviisiline ega füüsiline. Avalik diplomaatia, mille teostamiseks kasutatakse rahvusvahelise leviga raadiojaamasid, on valitsuse pehme jõu täideviimise vahend. Levitades Ameerika Häält NSV Liitu teostas USA Liidu avalikkuse üle pehmet võimu. Selle pehme võimu eesmärk oli propageerida anti-kommunismi täitmaks Reagani välispoliitika sihti vastanduda võimalikult tuliselt NSV Liiduga. Pehme võimu teostajateks sobisid individid, kes kõnelesid nii inglise kui ka raadiosaate sihtgrupi keelt.

Väliseestlased, kelle kujutletud kogukondlik identiteet oli lõhestatud kodumaalt lahkumise ja uuele territooriumile asumise tõttu, sobisid oma keeleoskuse tõttu tööle rahvusvahelisse raadiojaama. Ameerika Hääle eestikeelne toimetus avaldas saateid rohkem kui 50 aasta jooksul. Raadiojaama juhtis 1980. aastatel Karl Laantee, kelle arhiivis leitavad tekstid juhivad tähelepanu väliseestlastest toimetajate arusaamale eestlusest kui rahvusest. Selle perioodi arusaama rahvusest on oluline uurida, kuna Reagani anti-kommunistlik välispoliitiline programm nägi ette kõikvõimalike anti-kommunistlike kogukondlike identiteetide propageerimist avalikkuses. Ameerika Hääle eetris avaldatud saated, milles väliseestlastest diktorid kõnelesid eesti rahvusest, on head näited sellest, kuidas raadioetri avalikkuses levitati arusaama kannatanud kuid lääneliku lättega ja suunaga rahvusest.

1980. aastal ja 1983. aastal salvestatud raadiosaadetes domineerisid kaks diskursust: kannatuste ja läänelikkuse diskursus. Minevikuliste kannatuste diskursus jooksis punase niidina läbi mõlemast süvaanalüüsitud saatest. Mõlemas rõhutati, et eestlus kui rahvus on hoitud vaid tänu rahvuse sitkusele – omadusele taastoota piisavalt osavõttu ühisest mälestustepärandist. Osavõtu taastootmisele seati vastu keskvoimust lähtuv sund võtta osa vene rahvusest. Venestamissurve tingis USA pehme võimu vastureaktsiooni. 1983. aastast pärit raadiosaates rõhutatakse eriti eesti rahvuse vastandlikkust vene rahvusele ja ühisust Lääne rahvustega.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Tartu Ülikooli Raamatukogu arhiiv (TÜR):

Aken Läände, 5.4.1983, fond 184, säilik 143, Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜR) Käsikirjade ja Haruldaste raamatute kogu (KHO), leheküljed: 137 – 141

Tagasi tänapäeva Eestis, 7.4.1980, fond 184, säilik 143, Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜR) Käsikirjade ja Haruldaste raamatute kogu (KHO), leheküljed: 133 – 136

Public Law 80-402, *United States Information and Educational Exchange Act of 1948 (The Schmidt-Mundt Act)*, 27.01.1948, 80th Congress (1947 – 1949)

Reorganization Plan no. 8 of 1953, 01.06.1953, 83 Congress (1953 – 1955)

Public Law 94-350, 12.07.1976, 94th Congress (1975 – 1977), lk. 831

Kirjandus

Althusser, L. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review Press.

Anderson, B. (2000). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Anderson, B. (2020). *Kujutletud kogukonnad: Mõtisklusi rahvusluse tekkest ja levikust*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Badenoch, A., Fickers, A., & Henrich-Franke, C. (2013). *Airy Curtains in the European Ether*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Bashkirova, E. I. (2010). The Foreign Radio Audience in the USSR During the Cold War: An Internal Perspective. rmt: A. R. Johnson, & R. E. Parta, *Cold War Broadcasting: Impact on the Soviet Union and Eastern Europe* (lk 103 - 120). Budapest: Central European University Press.

Bergmane, U. (2015). *Diplomacy and Diasporas, Self-Pereptions and Representations: Baltic Attempts to Promote Independence, 1989 - 1991*. rmt: L. Clerc, N. GLover, & P. Jordan,

- Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries* (lk 195 - 216). Leidan: Brill Nijnhoff.
- Carr, D. (mai 1987. a.). Review Essay: Futures Past: On the Semantics of Historical Time by Reinhart Koselleck and Keith Tribe. *History and Theory*(2 (26)), 197 - 204. doi:<https://doi.org/10.2307/2505122>
- Clerc, L., Glover, N., & Jordan, P. (2015). *Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries: Representing the Periphery*. Leidan: Brill Nijnhoff.
- Cull, N. J. (2008). *The Cold War and the United States Information Agency - American Propaganda and Public Diplomacy 1945 - 1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ederma, V. (29. Aprill 2011. a.). *The Voice of America and its Estonian Service: A Concise History*. Allikas: Estonian World Review: <https://www.eesti.ca/the-voice-of-america-and-its-estonian-service-a-concise-history-1951-2004/article32236>
- Ederma, V. (2016). *Siin Ameerika Hääl, Washington!* Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus.
- Erelt, T., Leemets, T., Mäearu, S., & Raadik, M. (2018). *Eesti Õigekeelsussõnaraamat 2018*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Routledge.
- Feinberg, M. (2017). *Curtain of Lies: the Battle of Truth in Stalinist Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Grosvenor, G. (Aprill 1980. a.). *National Geographic*, lk 439.
- Heil, A. L. (2010). The Voice of America: A Brief Cold War History. rmt: A. R. Johnson, & R. E. Parta, *Cold War Broadcasting: Impact on the Soviet Union and Eastern Europe* (lk 25 - 49). Budapest: Central European University Press.
- Kalmus, V. (2015). Diskursusanalüüs. Tartu, Tartumaa, Eesti.
- Kaufman, B., & Kaufman, S. (1993). *The Presidency of James Earl Carter Jr.* Kansas City: University of Kansas City Press.

- Koselleck, R., & Tribe, K. (2004). *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Laar, M. (2006). *Äratajad: rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad*. Tallinn: Grenader Kirjastus.
- Langemets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü., & Voll, P. (2009). *Eesti Keele Seletav Sõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Madisson, M.-L., & Ventsel, A. (2012). Võõra semiootiline modelleerimine Eesti ajaloos. *Acta Semiotica Estica*(IX), 144 - 172. Allikas: https://www.academia.edu/2773716/V%C3%B5%C3%B5ra_konstrueerimine_Eesti_1%C3%A4hijaloos_Acta_Semiotica_Estica_IX_erinumber_Poliitilisuse_semiootika_144_172_2012_kaasautor_Andreas_Ventsel_?auto=download
- Malone, G. D. (1985). Managing Public Diplomacy. *The Washington Quarterly* nr. 8 (3), 199 - 213.
- Mattson, T. (2008). Raadio Vaba Euroopa. rmt: K. Anniste, K. Kumer-Haukanõmm, & T. Tammaru, *Sõna jõul: Diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel* (lk 215 - 220). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Nissani, M. (1992). *Lives in the Balance: The Cold War and American Politics, 1945 - 1991*. Wakefield, New Hampshire: Hollowbrook Publishing.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Piirimäe, K. (2015). Countering "The Obtuse Arguments of the Bolsheviks": Estonian Information Work in Sweden, the United States and Britain, 1940 - 1944. rmt: L. Clerc, N. Glover, & P. Jordan, *Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries* (lk 60 - 78). Leidan: Brill Nijnhoff.
- Rakfeldt, J. (1993). Põhja-Ameerika eestlaste identsusest. *Akadeemia* nr. 1, 3 - 12.
- Rakfeldt, J., & Rakfeldt-Leetmaa, H. (1996). Rahvusliku identiteedi säilitamine okupeeritud Eestis. *Akadeemia* nr. 8, 1571 - 1590.

- Rawnsley, G. D. (1999). *The Campaign of Truth: a Populist Propaganda*. rmt: G. D. Rawnsley, *Cold-War Propaganda in the 1950s* (lk 31 - 46). London: Palgrave Macmillan.
- Reagan, R. (20. Jaanuar 1981. a.). *Witness President Ronald Reagan delivering his first inaugural address, January 20, 1981*. Allikas: Britannica: <https://www.britannica.com/video/149202/Ronald-Reagan-Pres-address-Washington-DC-Jan-20-1981>
- Reagan, R. W. (6. Veebruar 1985. a.). *Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union*. Allikas: The American Presidency Project: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-the-congress-the-state-the-union-5>
- Renan, E. (1882). *Qu'est-ce qu'une nation? What is a Nation?* (lk 1 - 11). Paris: Presses-Pocket.
- Renan, E. (2002). *Mis on rahvus? Vikerkaar*, 95 - 108.
- Scott, J. M. (1996). *The Reagan Doctrine: Challenging the Soviet Union in the Third World*. rmt: J. M. Scott, *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (lk 14 - 39). Durham: Duke University Press.
- Sermat, V. (1989). *Meie identsusest eestlasena: mõtteid teest tagasi inimese ja ühiskonna juurde*. *Akadeemia*(4), 770 - 793.
- Snow, N., & Taylor, P. M. (2009). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.
- Stöcker, L. F. (2018). *Bridging the Baltic: Networks of Resistance and opposition during the Cold War Era*. Lanham: Lexington Books.
- Taylor, P. M. (1995). *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Era*. Manchester: Manchester University Press.
- Truman, H. S. (12. märts 1947. a.). *Truman Doctrine*. Allikas: The Avalon Project: Documents in Law, History and Diplomacy: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp
- Truman, H. S. (22. Veebruar 1950. a.). *Address on Foreign Policy at the George Washington National Masonic Memorial*. Allikas: The American Presidency Project:

<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-foreign-policy-the-george-washington-national-masonic-memorial>

Tuch, H. (1990). *Communicating with the World: US Public Diplomacy Overseas*. New York: St. Martin's.

Vesilind, P. (Aprill 1980. a.). Return to Estonia. *National Geographic*, lk 485 - 511.

Wodak, R., de Cilia, R., Reisigl, M., & Liebhart, K. (2009). *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh Unniversity Press.

Summary

Discursive analysis of the United States public diplomacy towards the Estonian SSR on the example of radio programmes of the Voice of America in 1980 and 1983

The aim of this work is to specify how the Estonian nation was constructed on the air of the world-wide radio station American Voice. The research question is: what were the characteristic features of the national discourse broadcast on the American Voice in the early 1980s? To answer this, three topics are worked through: national theory, US foreign policy doctrine in the early 1980s, and an analysis of discourse on the Estonian nation. As a result of this analysis, the present work claims that in programmes of 1980 and 1983 the discourse of the suffering of the Estonian nation and the western origin of the nation dominated the American Voice. The discourse emphasized the western origins of Estonian roots and their opposition to Russification.

For the purpose of stating the discursive construction of national identity, it is assumed that the nation is intersubjective: it can only be constructed as stated or imagined in the exchange of ideas between people. To specify how the national discourse was constructed, two programs recorded by the Estonian-language editorial board of the Voice of America, in which the anchorpersons spoke of Estonian nationality. The programs were recorded in April 1980 and 1983, respectively. These dates determine the time frame of the object of research in this work - the national discourse. In addition to time, the national discourse discussed in the work is limited by a physical aspect, detachment from the homeland. Namely, understanding *Estonianness* among Estonians abroad working in the Voice of America. Research on Estonian nationality is needed to promote scientific self-awareness.

It is important to examine the understanding of nationality during this period, as Reagan's anti-communist foreign policy program provided for the promotion of all kinds of anti-communist communal identities in public. The programs are good examples of how the notion of a nation was disseminated to the public on the radio broadcast. Both programmes emphasized that *Estonianness* as a nation has been preserved only due to the toughness of the nation - the ability to reproduce participation in the common heritage of remembrance enough. The reproduction of participation in the legacy of memories was opposed by the compulsion of the central government of the USSR to take part in the Russian nationality. Pressure of russification provoked a backlash from the US soft power. The radio program from 1983 specially emphasizes the opposition of the Estonian

nation to the Russian nation and its unity with Western nations. This was in line with President Reagan's foreign political direction of confrontation with the USSR. From the US side, the confrontation was based on the establishment of the USA as a spokesperson for the free world, i.e. the West. According to US foreign policy doctrine, the fate of a non-free world was to become free - nationally self-governing. In the 1950s, the practice of public diplomacy was added to the US foreign policy arsenal. The United States applied public diplomacy to the public of Estonian SSR to reproduce the nation's perception of itself as a Western nation.

This analysis proves the possibility of the national theory postulated by Ernest Renan and Benedict Anderson regarding the communal identity of Estonians abroad. *Estonianness* postulated here is only possible, not general, or exclusive.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Fred Gregor Rahuoja,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
**„Ameerika Ühendriikide ENSV-suunalise avaliku diplomaatia diskursuse analüüs
raadiojaama Ameerika Hääl vestlussaadete näitel aastatel 1980 kuni 1983“**,

mille juhendaja on prof. Kaarel Piirimäe,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Fred Gregor Rahuoja

22.05.2021